

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра менеджменту, публічного управління та адміністрування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.держ.упр., проф.**

_____ **Наталія БОНДАРЧУК**
«___» _____ **2024 р.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «МЕНЕДЖМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ»**

**Освітньо-професійна програма «Менеджмент»
Спеціальність 073 «Менеджмент»
Ступінь вищої освіти: Магістр**

Здобувач

Іван КОМАРЕВСЬКИЙ

**Науковий керівник,
к.е.н., доцент**

Олеся ЛЕБЕДЕНКО

Дніпро – 2024

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет менеджменту і маркетингу

Кафедра менеджменту, публічного управління та адміністрування

Освітня-професійна програма: «Менеджмент»

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Ступінь вищої освіти: «Магістр»

З А Т В Е Р Д Ж У Ю

Зав. кафедри _____

«_____» _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я

на підготовку кваліфікаційної роботи

Комаревському Івану Володимировичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Менеджмент формування та використання основних засобів на виробничому підприємстві»

Науковий керівник: Лебеденко Олеся Василівна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ректора ДДАЕУ від «_____» _____ 20__ р. № _____

1. Термін подання здобувачем роботи – _____ 20__ року.

3. Вихідні дані до роботи: річна фінансова та статистична звітність ПОСП «АГРОСВІТ» за 2021-2023 роки, плани фінансового і економічного розвитку аграрного підприємства, матеріали періодичних видань за темою дослідження.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретичні аспекти менеджменту формування та використання основних засобів. 2. Організація менеджменту формування та використання основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ». 3. Удосконалення менеджменту формування та використання основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ». Висновки і пропозиції.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

1. Цілі та завдання управління основними засобами
2. Динаміка складу та структури основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ»
3. Узагальнені показники діяльності ПОСП «АГРОСВІТ»
4. Аналітичне вирівнювання показника фондівддачі основних засобів у ПОСП «АГРОСВІТ»
5. Модель управління основними засобами ПОСП «АГРОСВІТ»
6. Блоки інформації, необхідної для управління оновленням основних засобів підприємств
7. Механізм управління основними засобами ПОСП «АГРОСВІТ»
8. Шляхи покращення ефективності використання основних засобів в ПОСП «АГРОСВІТ»

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 22 листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Пор. №	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми і об'єкта дослідження, розробка плану і графіку написання дипломної роботи	листопад 2023	
2.	Збір первинного матеріалу	листопад-грудень 2023	
3.	Теоретичні аспекти менеджменту формування та використання основних засобів	грудень 2023-травень 2024	
4.	Організація менеджменту формування та використання основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ»	травень-серпень 2024	
5.	Удосконалення менеджменту формування та використання основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ»	вересень- жовтень 2024	
6.	Написання висновків та пропозицій	листопад 2024	
7.	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу до захисту роботи	грудень 2024	

Здобувач

(підпис)

Іван КОМАРЕВСЬКИЙ

(ім'я, прізвище)

Науковий керівник

(підпис)

Олеся ЛЕБЕДЕНКО

(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Тема: «Менеджмент формування та використання основних засобів на виробничому підприємстві»

Кваліфікаційна робота містить: 86 с., 10 рис., 9 табл., 55 літературних джерел.

Об'єктом дослідження є система управління основними засобами на виробничому підприємстві

Предметом дослідження виступають підходи, методи та інструменти менеджменту формування та використання основних засобів.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та визначення практичних аспектів формування й використання основних засобів сільськогосподарських підприємств, аналіз проблем та пошук шляхів їх вирішення через вдосконалення системи менеджменту.

Методи дослідження: аналіз і синтез; емпіричні методи; статистичні та економічні методи; SWOT-аналіз; економіко-математичні методи; графічні методи.

Впроваджено новий підхід до розрахунку економічної доцільності оновлення основних засобів, який враховує зміну через підвищення якості продукції. Запропоновано підхід до визначення оптимальних термінів заміни засобів з урахуванням технологічних інновацій та економічного ефекту від швидкого впровадження нових засобів праці.

Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню економічної ефективності діяльності ПОСП «АГРОСВІТ», забезпечить раціональне використання основних засобів та оптимізацію інвестиційних витрат.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

ОСНОВНІ ЗАСОБИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ, ІНВЕСТУВАННЯ, ОНОВЛЕННЯ, ОКУПНІСТЬ ІНВЕСТУВАННЯ, ОПТИМАЛЬНІ ТЕРМІНИ ЗАМІНИ, ОКУПНІСТЬ ЗАМІНИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

KEYWORDS

FIXED ASSETS, MANAGEMENT EFFICIENCY, INVESTMENT, RENEWAL, INVESTMENT RETURN, OPTIMAL REPLACEMENT TIMES, RETURN OF FIXED ASSETS REPLACEMENT

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	8
1.1. Особливості формування та використання основних засобів виробничих підприємств	8
1.2. Теоретичні підходи до управління основними засобами виробничих підприємств	12
1.3. Методичні засади дослідження ефективності менеджменту формування та використання основних засобів	20
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПОСП «АГРОСВІТ»	31
2.1. Організаційно-економічна характеристика господарської діяльності ПОСП «АГРОСВІТ»	31
2.2. Аналіз рівня та ефективності використання основних засобів в процесі виробничої діяльності	40
2.3. Організація менеджменту формування та використання основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ»	51
Висновки до другого розділу	57
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПОСП «АГРОСВІТ»	60
3.1. Оцінка економічної доцільності інвестування в оновлення основних засобів підприємства	60
3.2. Шляхи покращення механізму управління основними засобами	68
Висновки до третього розділу	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасних умовах виробництва його розвиток і ефективність залежать від забезпеченості підприємства основними виробничими засобами. Дослідження рівня та ефективності управління основними засобами відіграє дуже важливу роль в оцінці діяльності компанії в цілому. Від ефективності та інтенсивності господарської діяльності та використання основних засобів залежить рентабельність вкладеного капіталу та фінансові результати підприємства.

З розвитком фінансово-господарської діяльності підприємства продовжується оснащення та оновлення матеріальних засобів, що сприяє підвищенню продуктивності праці, ефективності виробництва та сталому розвитку підприємств. Основні засоби сільськогосподарських підприємств становлять відносно значну частку загальних активів підприємства, а управління основними засобами вважається важливою частиною загальної системи управління підприємства.

Метою управління основними засобами є збір, обробка, аналіз та надання інформації про те, як основні засоби інвестуються, управляються та використовуються для досягнення максимальної ефективності фінансово-господарської діяльності. Інформація про основні засоби з точки зору менеджменту впливає на процес планування підприємства, контроль і оцінку виконання плану. Тому необхідно досліджувати, обґрунтовувати та вдосконалювати процес управління формуванням та використанням основних засобів в загальній системі управління підприємства.

Актуальність дослідження теми обумовлена тим, що у сучасних умовах постійної модернізації виробничих процесів і технологій, зміни ринкових умов і потреб споживачів, підприємства стикаються з численними викликами щодо ефективного формування, використання та управління основними засобами. Серед ключових проблем можна виділити застарілість активів, недостатність фінансових

ресурсів для оновлення основних засобів, нераціональне використання наявних активів, а також низьку ефективність амортизаційної політики.

Метою даної кваліфікаційної роботи магістра є дослідження теоретичних та визначення практичних аспектів формування й використання основних засобів сільськогосподарських підприємств, аналіз проблем та пошук шляхів їх вирішення через вдосконалення системи менеджменту.

У процесі дослідження передбачено розв'язання таких **завдань**:

- визначення особливостей формування та використання основних засобів виробничих підприємств;
- аналіз сучасних підходів до управління основними засобами виробничих підприємств;
- дослідження умов діяльності ПОСП «АГРОСВІТ»;
- аналіз рівня та ефективності використання основних засобів в процесі виробничої діяльності;
- вивчення організації менеджменту формування та використання основних засобів на досліджуваному підприємстві;
- оцінка економічної доцільності інвестування в оновлення основних засобів підприємства;
- розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення менеджменту формування та використання основних засобів.

Об'єктом дослідження є система управління основними засобами на виробничому підприємстві

Предметом дослідження виступають підходи, методи та інструменти менеджменту формування та використання основних засобів.

Методи дослідження кваліфікаційної роботи: аналіз і синтез; емпіричні методи; моделювання; SWOT-аналіз; економіко-математичні методи; графічні методи. Ці методи дозволяють забезпечити всебічний аналіз логістичних процесів і розробити ефективну стратегію для агробізнесу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що автором визначено, що застосування двох підходів - статичного для оцінки короткострокових економічних параметрів і динамічного для врахування змін у часі дозволяє підприємству адаптивно планувати заміну основних засобів. Впроваджено новий підхід до розрахунку економічної доцільності оновлення основних засобів, який враховує зміну через підвищення якості продукції. Запропоновано підхід до визначення оптимальних термінів заміни засобів з урахуванням технологічних інновацій та економічного ефекту від швидкого впровадження нових засобів праці. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню економічної ефективності діяльності ПОСП «АГРОСВІТ», забезпечить раціональне використання основних засобів та оптимізацію інвестиційних витрат.

Практичне значення роботи полягає в розробці рекомендацій, які можуть бути впроваджені на виробничих підприємствах для підвищення ефективності використання основних засобів, зниження витрат на їх утримання та забезпечення стійкого економічного розвитку. Результати дослідження можуть бути корисними для керівників підприємств, фінансових аналітиків і фахівців у сфері управління виробничими ресурсами.

Апробація результатів роботи. Ключові теоретичні положення та практичні рекомендації кваліфікаційної роботи були представлені на Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації» (м. Дніпро, 08-09 листопада 2024 р.).

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох основних розділів з індивідуальними висновками, загальні висновки та список літератури. Дана робота розміщена на 86 сторінках комп'ютерного тексту, та містить 10 таблиць та 9 рисунків. Список використаних джерел включає 55 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

1.1. Особливості формування та використання основних засобів виробничих підприємств

Основні засоби відіграють важливу роль в процесі функціонування підприємств. Неможливо уявити виробничий процес без такого елемента, як основні засоби, оскільки саме матеріальне забезпечення трудового процесу визначає сучасний рівень виробництва та його ефективність. Загалом основні засоби становлять матеріальну основу виробничого потенціалу підприємства. Від їх обсягу, правильного формування та раціональної структури багато в чому залежать темпи зростання виробництва і національного доходу країни [7].

В економічній літературі існує кілька аналогій для «основних засобів»: основні фонди, основні засоби, основний капітал, трудові ресурси тощо.

На сьогодні в чинному законодавстві немає єдиного визначення поняття «основні засоби» та переліку його складових частин. Існує декілька точок зору щодо тлумачення терміну «основні засоби» в нормативній базі (рис. 1.1).

Порівнюючи визначення в П(С)БО 7 та МСБО 16, можна зробити висновок, що вони схожі. Це пояснюється тим, що при розробці українських стандартів бухгалтерського обліку за основу були взяті міжнародні стандарти.

Як видно з аналізу рис. 1.1, трактування, що містяться в П(С)БО 7 та МСБО 16, не накладають вартісних обмежень на класифікацію активів як основних засобів. Головне, щоб цей актив використовувався для діяльності компанії не один рік і його використання приносило економічну вигоду в майбутньому. Далі податкове законодавство відмовилося від поняття «основні засоби» і ввело «основні засоби», що говорить про близькість податкового законодавства до правил (норм)

бухгалтерського обліку. Однак таке наближення не є досконалим, оскільки грошовий ліміт для віднесення до основних засобів все ще існує, хоча його було збільшено з 6 до 20 тис. грн.

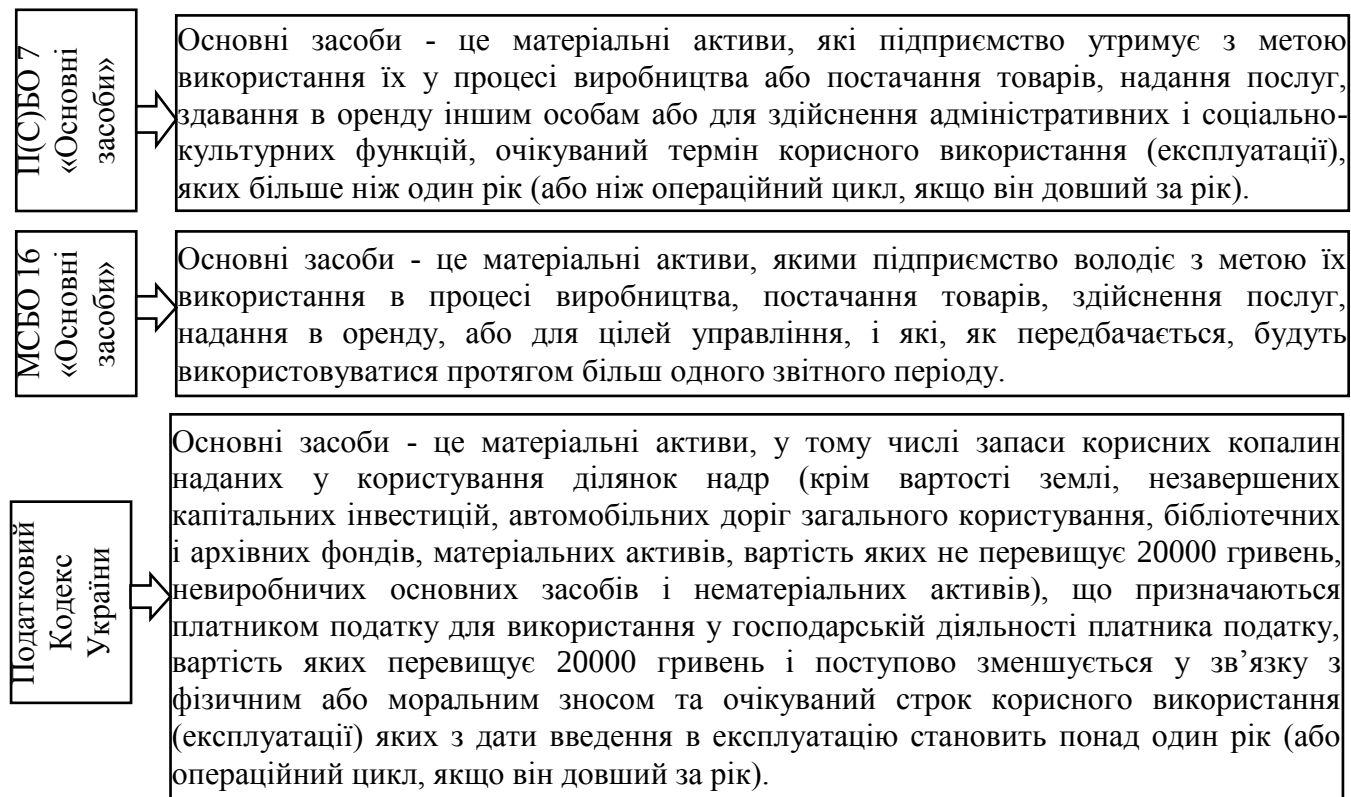

Рис. 1.1. Тракткування категорії «основні засоби» у нормативно-правових актах України

Якщо проаналізувати визначення поняття «основні засоби» різними авторами з огляду на його окремі ознаки, то можна виділити два підходи до трактування економічної сутності основних засобів. Основні засоби ідентифікуються за значними активами або значною вартістю, а другі основні засоби визначаються як робочі інструменти. Багато вчених вважають основоположним у визначенні поняття «основні фонди» критерій річного циклу. Але важливі й інші критерії, що характеризують основні засоби. Наприклад, суттєвість (фізична форма) і цільове призначення (основний засіб утримується з метою його використання в процесі

виробництва або постачання товарів, надання послуг або здачі їх в оренду іншим особам). Тому автори, які відносять основні засоби до матеріальних цінностей, можуть узагальнити, виділивши основні засоби за строком їх корисного використання [36]. Лише деякі автори враховують такі ознаки, як характер участі у продуктивній діяльності, і підкреслюють велику кількість циклів. Деякі дослідники наголошують на різноманітності природних форм і стверджують, що природні форми не змінюються протягом виробничого циклу. Спосіб перенесення вартості більшість авторів вважають частково поступовим.

Основні засоби є невід'ємною складовою активів виробничих підприємств, які забезпечують виконання виробничих процесів та досягнення стратегічних цілей. Розуміння сутності основних засобів, їх правильної класифікації, раціонального використання та формування дозволяє підприємствам підвищити ефективність діяльності та конкурентоспроможність. Отже, основні засоби – це матеріальні активи, які використовуються підприємством у виробничій діяльності для виготовлення продукції, виконання робіт або надання послуг протягом тривалого періоду (звичайно понад один рік). Вони включають машини, обладнання, будівлі, споруди, транспортні засоби, земельні ділянки, багаторічні насадження та інші об'єкти.

Ключові характеристики основних засобів:

1. Довгостроковість використання – основні засоби не споживаються повністю за один виробничий цикл, а забезпечують створення продукції протягом кількох років.

2. Вартісна характеристика – основні засоби мають значну первісну вартість, яка з часом амортизується.

3. Збереження натуральної форми – під час використання основні засоби зберігають свою фізичну форму, хоча їхній технічний стан поступово погіршується.

Формування основних засобів на виробничих підприємствах залежить від кількох факторів:

1. Джерела фінансування: власні кошти підприємства (прибуток, амортизаційні відрахування); залучені кошти (кредити, лізинг, інвестиції); державна підтримка (гранти, субсидії).

2. Способи придбання: купівля нових або вживаних основних засобів; оренда або лізинг обладнання; внесення основних засобів до статутного капіталу.

3. Система обліку та управління: інвентаризація основних засобів; оцінка вартості основних засобів (первісна, залишкова, ринкова); стратегічне планування модернізації та оновлення [51].

Основні засоби сприяють досягненню виробничих цілей, забезпечуючи технологічну базу для виготовлення продукції. Важливою умовою є мінімізація витрат на їх утримання та експлуатацію. Вимірювання ефективності використання здійснюється за допомогою таких показників, як коефіцієнт використання, фондівіддача, фондомісткість та рентабельність основних засобів.

У деяких галузях, зокрема в сільському господарстві або харчовій промисловості, використання основних засобів має сезонний характер. Це вимагає чіткого планування технічного обслуговування та ремонту в міжсезонний період.

Зношення основних засобів обумовлює необхідність регулярного технічного обслуговування, поточного та капітального ремонту. Модернізація сприяє підвищенню продуктивності та зниженню собівартості продукції.

Для зниження фінансового навантаження підприємства часто використовують орендовані основні засоби. Це дає змогу уникнути великих одноразових витрат на придбання обладнання [24].

Основні засоби відіграють критично важливу роль у діяльності виробничих підприємств. Їхнє раціональне формування, експлуатація та модернізація є запорукою стабільного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

1.2. Теоретичні підходи до управління основними засобами виробничих підприємств

Максимальне використання основних засобів зміцнює виробничий процес, підвищує ефективність і знижує собівартість продукції. У цьому контексті тема управління основними засобами на підприємствах не втрачає своєї актуальності та стає фокусом уваги при здійсненні як оперативного, так і стратегічного управління.

З метою підвищення рентабельності підприємств, забезпечення максимального обсягу виробництва, створення умов для розвитку виробничого потенціалу, збереження та розвитку конкурентоспроможності продукції необхідно акцентувати увагу на ефективному управлінні основними фондами. Зношеність основних засобів виробничих підприємств України за останні кілька років зростає. Це свідчить про те, що більшість виробничих підприємств не мають достатньо коштів для оновлення основних фондів. Основні засоби старіють не тільки фізично, а й морально. У цьому контексті все більшої актуальності для менеджменту набуває питання ефективного управління основними фондами та розробки політики, що сприяє посиленню процесу відтворення та оновлення виробничого капіталу [21].

Основні засоби є одним із основних факторів виробництва. Основні засоби визначають характер матеріально-технологічної бази на різних етапах розвитку виробничої сфери. Основні засоби – це матеріальні активи, які мають очікуваний термін корисного використання один рік або більше і утримуються компанією з метою виробництва або постачання товарів, надання послуг, здачі в оренду для продажу або здійснення управління бізнесом [1].

Політика управління основними засобами компанії складається з наступних етапів:

Оцінка використання основних засобів підприємства в різних формах. Така оцінка здійснюється на підставі даних звітного балансу підприємства, що відображає стан основних фондів, що знаходяться в експлуатації. Результати такої оцінки дають

змогу визначити фактичний склад використовуваних основних засобів для кожного режиму роботи та охарактеризувати використовувані основні засоби підприємства за ступенем зносу (амортизації).

Аналіз стану використання основних фондів за попередній період. Даний аналіз проводиться з метою вивчення динаміки функціонуючої форми та видів основних засобів, їх загальної кількості та складу з точки зору ефективності використання та інтенсивності оновлення цих засобів [23]

На першому етапі аналізу враховується динаміка загального обсягу основних засобів підприємства, тобто темпи його зростання по відношенню до темпів зростання обсягів виробництва та реалізації продукції. На другому кроці досліджується склад основних засобів підприємства та динаміка їх структури. На третьому етапі аналізу оцінюється ефективність використання основних засобів підприємства.

Оптимізація кількості та складу основних засобів. Ця оптимізація здійснюється з урахуванням потенційних можливостей майбутнього збільшення продуктивного використання основних засобів, визначених у рамках аналізу.

Забезпечення віддачі від використання основних засобів, які формуються за рахунок оборотних коштів. Це положення передбачає розробку системи заходів щодо підвищення фондівіддачі та рентабельності виробництва.

По-перше: оцінка завжди повинна базуватися на відновній вартості основних засобів. По-друге, більшість основних засобів втрачає частину своєї продуктивності під час амортизації, тому для оцінки слід використовувати їх залишкову вартість.

Забезпечення своєчасного відновлення основних фондів, сформованих за рахунок оборотних коштів підприємства.

З цією метою компанія повинна:

1. Визначити необхідну інтенсивність ремонту по окремих групах основних засобів.

2. Розрахувати загальну суму активів, які необхідно відновити в майбутніх періодах.

3. Визначити основні форми та витрати на реорганізацію різних активів [27].

Такі характеристики основних фондів, як рівень технології, якість, ступінь надійності та рівень продуктивності, визначають не лише доцільність оновлення основних засобів, а й конкурентні переваги продукції, структуру собівартості та рівень продуктивності праці. Крім того, ці показники являють собою основні вимоги до заміни основних засобів.

Своєчасне оновлення основних засобів та підвищення їх технологічного рівня створюють умови для збільшення обсягів виробництва, підвищення ефективності виробничої діяльності та забезпечення розвитку підприємства.

Питання ефективного управління основними засобами є дуже актуальним, оскільки більшість підприємств не мають капіталу для реструктуризації, реконструкції, модернізації та оновлення основних засобів.

Зміни абсолютної вартості основних фондів не обов'язково свідчать про здійснення фактичного процесу оновлення. Збільшення вартості основного засобу не обов'язково є свідченням заміни основного засобу, так як може бути результатом переоцінки основного засобу.

Крім того, існують проблеми з накопиченням підприємствами морально та фізично застарілого обладнання, уповільненням темпів оновлення виробничих потужностей, нецільовим використанням амортизаційних відрахувань (поповнення оборотних коштів підприємств), проблемою збалансованості [11].

Є багато причин, чому потрібне управління основними засобами:

- Застаріла технологічна інфраструктура виробничих підприємств. - відставання виробничого оснащення від науково-технічного прогресу (лише 54,2% імпортованих в Україну засобів виробництва є новими);

- обмеженість коштів для забезпечення необхідних темпів оновлення основних засобів виробничих підприємств тощо та формування оптимальної структури основних фондів.

Цілі та завдання управління основними засобами представлені в таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Цілі та завдання управління основними засобами

Цілі	Завдання
Рівень стратегічного управління	
Інтеграція управління основними засобами у стратегічні цілі підприємства, що дозволить ефективно планувати й оптимізувати їх використання.	Забезпечення узгодженості між довгостроковими цілями підприємства та операційними рішеннями для створення єдиної стратегії розвитку.
Підтримка балансу між амортизацією, зносом і заміною основних засобів для забезпечення стабільності виробничих процесів.	Формування політики, яка сприятиме оптимальному використанню основних засобів і забезпечуватиме їх своєчасне оновлення.
Впровадження новітніх технологій і сучасного обладнання для підвищення ефективності виробництва та зниження витрат.	Впровадження новітніх технологій, що забезпечать конкурентні переваги та підвищать ефективність виробничих процесів.
Розробка оптимальних фінансових механізмів (власні кошти, кредитні ресурси, лізинг) для забезпечення своєчасного оновлення основних засобів.	Визначення джерел фінансування та напрямів інвестицій для підтримки відтворення основних засобів і розвитку підприємства
Рівень тактичного управління	
Оптимізація виробничих процесів і впровадження системного контролю за станом і використанням основних засобів для мінімізації простоїв і втрат.	Запровадити сучасні системи управління та моніторингу для раціонального використання обладнання, мінімізації втрат і підвищення продуктивності.
Інтенсифікація використання основних засобів через підвищення продуктивності обладнання та ефективніше планування виробничих ресурсів	Максимізувати ефективність роботи обладнання через збільшення коефіцієнта його завантаження та зменшення простоїв.
Розподіл і оновлення основних засобів відповідно до потреб виробництва для підвищення їхньої функціональності та ефективності.	Забезпечити оперативність у впровадженні нового обладнання та заміні зношених засобів для підтримання технологічної спроможності підприємства.
Рівень операційного управління	
Скорочення втрат часу під час експлуатації обладнання	Підвищення кваліфікації персоналу, відповідального за обслуговування основних засобів
Забезпечення безперебійної роботи основних засобів	Впровадження ефективної системи планово-попереджувальних ремонтів для запобігання аварійним поломкам

При управлінні основними засобами використовуються функціональний, процедурний, стратегічний, системний, ситуаційний та інтегрований підходи до управління. Вибір підходу до управління основними засобами залежить від багатьох факторів. Найважливішими з них є розмір компанії, повноваження керівництва, стадія життєвого циклу компанії та продукція, що пропонується на ринку, а також масштаб активів.

Ситуацію з управлінням основними засобами компанії можна розглядати з кількох точок зору:

По-перше, з точки зору ефективності використання в процесі виробництва (рентабельність активів, фондомісткість, волатильність).

По-друге, перспектива оптимізації амортизаційної політики (орієнтація на оновлення основних засобів і реструктуризацію оборотних засобів).

По-третє, з точки зору актуальності впровадження у виробництво результатів науково-технічного прогресу (впровадження інноваційних і традиційних технологій).

По-четверте, з точки зору організації процесу відтворення (забезпечення простого чи розширеного відтворення).

По-п'яте, забезпечити оптимальну структуру фінансування (внутрішнє фінансування, зовнішнє фінансування або змішані джерела фінансування).

По-шосте, з точки зору посилення процесу оновлення основних засобів (вибуття, введення, оновлення) [42].

Деталі управління основними засобами визначаються круговим обігом основних засобів. На першому етапі формується необхідний обсяг основних засобів і починається процес перенесення частини первісної вартості основних засобів на кінцевий продукт за рахунок накопичення амортизації. На другому етапі формується капітальний фонд за рахунок реалізації готової продукції. На третьому етапі сформований капітальний фонд використовується для оновлення основних фондів, які вийшли з ладу внаслідок капітального або чергового ремонту, придбання тощо.

Ефективна політика управління капітальними активами спрямована на: своєчасне оновлення та модернізація обладнання; розробка та впровадження досягнень науки і техніки; скорочення часу простою обладнання; ліквідація, оренда та лізинг невикористаного обладнання; розвиток раціонального та ефективного використання обладнання; скорочення термінів ремонту пристроїв; введення в експлуатацію нових приладів або часткова заміна старих приладів; розробка та впровадження нових, більш економічних та більш інтенсивних виробничих процесів; підвищення якості роботи в комерційних організаціях; формування ефективної податкової системи тощо.

Всі перераховані вище елементи базуються на принципах раціонального використання основних засобів та їх ефективного використання у виробничих процесах і господарській діяльності організації. Розуміючи роль основних фондів у виробничому процесі та фактори, що впливають на використання основних фондів, можна визначити перспективні напрями підвищення ефективності використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства, тим самим забезпечивши їх удосконалення. Зниження собівартості продукції та підвищення продуктивності праці [29].

Створюючи політику управління основними засобами, організація повинна зробити наступне: забезпечити підтримання оптимальної структури основних засобів; обрати відповідну та ефективну політику амортизації; забезпечити уникнення збитків через неправильне нарахування амортизації основних засобів; визначити джерела фінансування ремонту та модернізації обладнання; зробити економічно обґрунтований вибір придбання основних засобів за готівку, в кредит або через лізинг; утилізувати зайве або невикористане обладнання, продавши або здавши його в оренду; проводити систематичний аналіз і планування використання основних фондів.

Основні засоби є фундаментом виробничого процесу будь-якого підприємства, особливо в сільському господарстві, де вони визначають ефективність,

продуктивність та рентабельність діяльності. Управління основними засобами в аграрному секторі має свої особливості, обумовлені специфікою галузі, сезонністю виробництва та впливом природно-кліматичних умов:

Сезонність використання: у сільському господарстві більшість основних засобів використовується сезонно. Це вимагає чіткого планування експлуатації та обслуговування техніки, щоб забезпечити її готовність до пікових періодів.

Залежність від природно-кліматичних умов: основні засоби, особливо земельні ресурси, сильно залежать від погодних умов. Це створює ризики, які необхідно враховувати під час планування і використання ресурсів.

Технічний стан і модернізація: значна частина технічних засобів у сільському господарстві України є застарілою. Ефективне управління включає планування оновлення техніки, залучення лізингу або кредитування для модернізації.

Фінансові обмеження: багато аграрних підприємств стикаються з дефіцитом фінансових ресурсів, що ускладнює оновлення і ремонт основних засобів. Це вимагає пошуку альтернативних джерел фінансування, таких як гранти, субсидії або держпрограми підтримки.

Облік і контроль: ефективне управління потребує якісного обліку основних засобів, що включає інвентаризацію, оцінку вартості, а також розробку стратегій утилізації зношених засобів [12].

Ефективне управління основними засобами є ключовим фактором забезпечення стабільності та розвитку сільськогосподарських підприємств. Врахування особливостей галузі, використання сучасних технологій та раціональне використання ресурсів сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору.

При здійсненні процесу управління основними засобами можуть виникнути такі проблеми:

1. Не вистачає коштів на оновлення основних засобів для постійного та ефективного використання.

2. Єдиним джерелом відтворення основних засобів є позикові кошти. Проблема полягає у відсутності достатньої кількості власних коштів і використанні кредитів як єдиного засобу оновлення основних засобів, що може призвести до зниження фінансової стійкості організації та погіршення кредитоспроможності.

3. Амортизаційна політика. Проблема полягає у створенні та впровадженні ефективної амортизаційної політики.

4. Раціональне та ефективне використання основних фондів - підприємства повинні ефективно використовувати свої кошти, уникаючи поломок обладнання та наявності непрацюючого обладнання, що перешкоджає нормалізації фінансового стану.

5. Використання обладнання, яке знаходиться в морально та фізично сильно зношеному стані або технічно застаріле. Придбання нового обладнання, модернізація старого обладнання та навчання працівників покращують якість продукції, що випускається, знижують брак виробничого браку та собівартість продукції, а також дають змогу випускати нові види продукції [31].

Напрями уникнення означених проблем та засобами підвищення ефективності управління можуть бути:

Впровадження сучасних технологій: використання цифрових платформ для моніторингу стану техніки та управління земельними ресурсами дозволяє оптимізувати процеси.

Навчання персоналу: підвищення кваліфікації працівників щодо експлуатації техніки та обладнання знижує ризик поломок і неефективного використання.

Інвестиції в енергоефективність: використання енергоефективної техніки та альтернативних джерел енергії сприяє зниженню витрат на експлуатацію.

Розвиток кооперації: об'єднання ресурсів між підприємствами (наприклад, спільна покупка техніки) може знизити фінансове навантаження.

Планування амортизації: створення фондів для амортизації основних засобів забезпечує фінансову готовність до їх заміни або ремонту.

Отже, управління основними засобами – комплексний процес, спрямований на запобігання збиткам і створення умов для ефективної роботи підприємств. Ефективне управління активами дає компаніям конкурентну перевагу та допомагає оптимізувати виробничі витрати. Керівники повинні володіти теоретичними основами управління основними засобами, оскільки вони повинні контролювати процес використання та відтворення основних засобів. Це допомагає приймати збалансовані стратегічні, тактичні та оперативні управлінські рішення.

Засоби управління інвестиціями це сукупність методів, прийомів і управління, які забезпечують відтворення, формують оптимальну структуру основних засобів та інтенсифікують виробничий процес відповідно до досягнень науково-технічного прогресу. Це дає змогу контролювати ефективно організований процес використання основних фондів, щоб у необхідних кількостях вироблялася конкурентоспроможна продукція, що відповідає вимогам ринку за якістю.

1.3. Методичні засади дослідження ефективності менеджменту формування та використання основних засобів

Аналіз відіграє ключову роль у системі управління основними засобами. Це універсальний інструмент, що лежить в основі розуміння явищ природи та суспільства. Методологія аналізу дозволяє досліджувати сутність, структуру, зміни й розвиток економічних, соціальних, політичних та природних процесів. Він є важливим елементом будь-якого науково-практичного дослідження, спрямованого на вирішення проблем та усунення невідповідностей.

На нашу думку, аналіз основних засобів має базуватися на низці ключових аспектів (рис. 1.2). Основні завдання, які ставляться перед аналізом, включають: оцінку забезпеченості підприємства основними засобами; аналіз їх складу, структури, рівня оновлення та вибуття; оцінку технічного стану; визначення динаміки фондівдачі та аналіз її впливу на обсяг виробництва; виявлення шляхів

підвищення ефективності використання техніки та зниження витрат на її утримання; розроблення заходів для покращення використання активної частини основних засобів [42].

Процес аналітичної оцінки зазвичай починається з визначення рівня забезпеченості основними засобами. При цьому аналізують, чи достатньо їх для забезпечення виробничих процесів і управлінської діяльності, досліджують їх динаміку, структуру, технічний стан, а також ефективність використання.

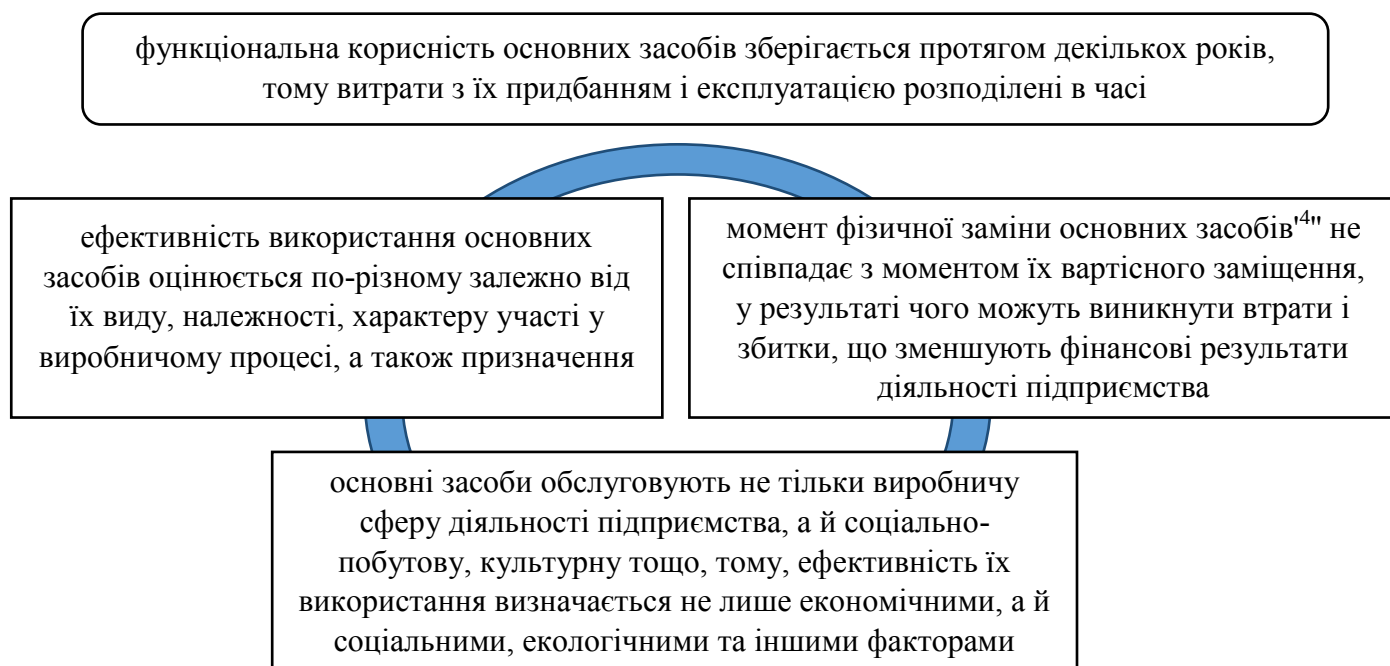

Рис. 1.2. Положення для здійснення аналізу основних засобів

Наявність основних засобів характеризується такими показниками, як: фондоозброєність і технічна оснащеність працівників. Наявність, склад та відповідність фактичного парку обладнання вимогам щодо виконання виробничих програм і договірних зобов'язань. Фондоозброєність розраховуються як відношення середньої вартості виробництва основних фондів основного виду діяльності до чисельності працівників або середньооблікової чисельності найбільшого колективу.

Технічна оснащеність праці розраховується як співвідношення середньої вартості ефективної частини основних фондів на виробництво і чисельності працівників або середньооблікової чисельності найбільших бригад. Аналіз фактичних показників призводить до порівняння планових показників попереднього періоду з фактичними показниками та визначає ступінь виконання плану, тенденцію та швидкість його розвитку.

При аналізі основних засобів особлива увага приділяється показникам його структури. Для цього спочатку оцініть продуктивність пристроїв і чи відповідають вони профілю компанії. Слід зазначити, що функціонування основних засобів впливає на поліпшення всіх показників: зниження собівартості, підвищення продуктивності праці та фондівіддачі, економія капітальних вкладень, збільшення обсягів виробництва.

Оцінюють їх значення та зміни, що відбуваються за різні періоди часу. Ці зміни порівнюються з динамікою собівартості продукції та обсягів виробництва. Підсумковий показник повинен показувати істотно вищі темпи зростання порівняно з основними фондами. Проте специфічні економічні труднощі нашої країни можуть свідчити про іншу тенденцію [52].

При аналізі основних фондів їх необхідно розділити на активні та пасивні і розрахувати вагу кожного виду. Необхідно ретельно оцінити тенденції, наявні в ситуації такого типу. Крім того, важливо пам'ятати, що постійне збільшення ваги активних активів є актуальною метою для кожної компанії.

При аналізі також має сенс звернути увагу на те, яка частина основних засобів знаходиться в оренді чи оренді, скільки землі належить підприємству та як вона використовується.

Аналізуючи стан основних засобів, розраховуємо коефіцієнт зносу основних засобів та вивчаємо динаміку основних засобів за певний період часу. Також розраховуються та вивчаються коефіцієнти передачі, оновлення активів тощо. Зниження цих показників свідчить про серйозні проблеми з оновленням основних

фондів підприємств, зокрема про брак коштів на ці потреби. Крім того, старіння основних фондів призводить до використання застарілих технологічних процесів, що призводить до зниження конкурентоспроможності продукції, що випускається підприємством. Наявність основних засобів визначається з початку звітної періоду за відповідними даними першого розділу звіту за формою № 2-ОЗ ІНВ (річна) «Звіт про наявність і рух необоротних активів, амортизацію та капітальні інвестиції».

Виробництво будь-якого матеріального продукту обов'язково вимагає забезпечення необхідними засобами праці, а також оптимальної організації їх використання. Серед ключових завдань аналізу основних засобів особливу увагу слід приділяти їх ефективній експлуатації. Рациональне використання основних засобів сприяє збільшенню обсягів виробництва, зниженню витрат на одиницю продукції та покращенню фінансових показників діяльності підприємства. Комплексний аналіз потребує використання системи різноманітних аналітичних показників. У науковій і навчальній літературі ці показники нерідко зводяться лише до економічних, які порівнюють результати діяльності з вартістю основних засобів. Водночас технологічна ефективність залишається менш дослідженою.

На нашу думку, доцільно проводити аналіз за такими основними групами показників:

- Показники інтенсивності використання виробничих основних засобів: узагальнювальні та деталізовані показники, які відображають ступінь завантаження і використання машин та обладнання за часом їх роботи.\n
- Показники продуктивності активних основних засобів: індивідуальні показники, які характеризують виробіток машин і обладнання.\n
- Показники економічної ефективності використання: як узагальнюючі, так і часткові, що демонструють фінансову результативність застосування основних засобів [31].

Ми вважаємо, що аналіз інтенсивності та продуктивності має стосуватися виключно активної частини основних засобів, які безпосередньо задіяні в

операційній діяльності підприємства. З іншого боку, дослідження таких показників для пасивних засобів, як-от будівлі чи споруди, не має сенсу через обмежену інформацію щодо часу їх фактичного використання. Якщо серед наявних активів є основні засоби, що не встановлені або не працюють, доцільно аналізувати їх продуктивність і інтенсивність окремо за кожною категорією.

Таким чином, аналіз повинен охоплювати як узагальнені показники ефективності використання основних засобів у масштабах підприємства, так і деталізовані оцінки для окремих їх типів. У цьому контексті важливим інструментом є систематизація показників, що дозволяє провести більш глибоке дослідження результативності основних засобів.

Показники інтенсивності використання активних виробничих основних засобів

Ця група показників характеризує ступінь використання основних засобів у часі. До них належать:

Коефіцієнт змінності роботи обладнання – відображає, скільки змін у середньому працює обладнання за добу:

$$K_{зм} = \text{Загальний час роботи у змінах} / (\text{Кількість одиниць обладнання} \times \text{Час однієї зміни})$$

Коефіцієнт використання календарного часу – показує, наскільки інтенсивно обладнання використовується протягом календарного періоду:

$$K_{кал} = \text{Фактичний час роботи обладнання} / \text{Календарний фонд часу}$$

Коефіцієнт використання змінного часу – ілюструє завантаженість обладнання під час робочих змін:

$$K_{зм.ч} = \text{Фактичний час роботи обладнання у зміні} / \text{Робочий час зміни}$$

Показники продуктивності використання активних виробничих основних засобів

Ця група відображає ефективність виконання завдань обладнанням і технікою:

Виробіток на одну машину (одиницю обладнання) – визначає кількість продукції, виготовленої за допомогою однієї одиниці техніки:

$V = \text{Обсяг продукції} / \text{Кількість машин (одиниць обладнання)}$

Продуктивність обладнання за годину роботи – показує, скільки продукції вироблено за одну годину роботи обладнання:

$P = \text{Обсяг продукції} / \text{Фактичний час роботи обладнання}$

Коефіцієнт технологічної продуктивності – оцінює відповідність фактичної продуктивності запланованим технологічним стандартам:

$K_{\text{техн.п}} = \text{Фактичний виробіток} / \text{Технологічно обґрунтований виробіток}$

Показники економічної ефективності використання основних засобів

Ця група показників ілюструє, наскільки раціонально використовуються основні засоби з точки зору економіки:

Фондовіддача – демонструє обсяг продукції, вироблений на кожну гривню вартості основних засобів:

$F_{\text{відд}} = \text{Обсяг реалізованої продукції (грн)} / \text{Середньорічна вартість основних засобів (грн)}$

Фондомісткість – обернена до фондовіддачі, показує, скільки основних засобів потрібно для виробництва одиниці продукції:

$F_{\text{міст}} = \text{Середньорічна вартість основних засобів (грн)} / \text{Обсяг продукції (грн)}$

Рентабельність основних засобів – характеризує рівень прибутковості використання основних засобів:

$R_{\text{оз}} = (\text{Прибуток від реалізації продукції (грн)} / \text{Середньорічна вартість основних засобів (грн)}) \times 100\%$

Комплексне використання цих показників дозволяє оцінити як часову, так і технологічну та економічну ефективність основних засобів, виявити резерви для підвищення продуктивності і скорочення витрат

Незважаючи на те, що вони широко відомі в аналітичній практиці (наведено більшість загальних показників інтенсивності використання та економічної ефективності), існує потреба у роз'ясненні щодо їх розрахунку та призначення.

Наведена система включає показники, які поділяються на кілька категорій:

Широко використовувані в аналітичній практиці. Більшість узагальнювальних показників інтенсивності та економічної ефективності є загальновідомими. Проте, методика їхнього розрахунку або назви можуть потребувати уточнення. Наприклад, показники ефективності використання основних засобів, відомі під назвами «фондовіддача», «фондомісткість» та «фондорентабельність», навіть у сучасній літературі зберігають ці терміни. Водночас, після введення в дію Податкового кодексу України у 2011 році, термін «основні фонди» більше не використовується в облікових і податкових розрахунках. У зв'язку з цим, ми поділяємо думку науковців, які закликають до гармонізації термінології в обліку та аналізі. Зокрема, пропонується замінити назви «фондовіддача» на «віддача основних засобів», «фондомісткість» на «потреба в основних засобах на гривню вартості продукції», а «фондорентабельність» - на «рентабельність основних засобів» [8].

Малопоширені показники, які потребують популяризації. До цієї групи належать такі показники, як частка активних основних засобів у загальній вартості основних засобів, потреба в активних виробничих основних засобах на одиницю вартості продукції тощо. Ми вважаємо, що кожному підприємству доцільно обчислювати узагальнюючі показники інтенсивності та економічної ефективності не лише за загальною вартістю основних засобів, але й окремо за активною їх частиною. Саме ці показники варто використовувати у факторних моделях для оцінки впливу основних засобів на результати діяльності підприємства.

Серед запропонованих інноваційних підходів можна виділити показник співвідношення темпів змін вартості основних засобів невикористаного призначення з темпами змін чистого доходу та чистого прибутку.

Ці категорії дозволяють забезпечити комплексний підхід до аналізу основних засобів, підвищуючи точність оцінки їхнього впливу на результати господарської діяльності.

Як уже зазначалося, доцільність розрахунку показників інтенсивності та продуктивності використання стосується виключно активних основних засобів,

залучених до операційної діяльності. Однак під час аналізу ефективності використання слід враховувати й основні засоби, які не беруть безпосередньої участі у виробничих процесах, оскільки вони також впливають на результативність господарської діяльності. Водночас визначити конкретний вплив таких активів на обсяги виробництва, зниження витрат, зростання доходів і прибутків ускладнено через багатофакторність процесу. У зв'язку з цим оцінювання використання невикористаних активів можна здійснювати через співвідношення темпів зростання їхньої вартості з темпами зростання чистого доходу та прибутку підприємства.

Якщо отриманий коефіцієнт менший за одиницю, це свідчить, що зростання вартості невикористаних основних засобів не забезпечує відповідного підвищення їх окупності, і навпаки. Подібний аналіз можна виконати й для співвідношення між темпами зростання основних засобів, не пов'язаних з виробничою діяльністю, та темпами приросту чистого прибутку.

Система аналітичних показників, які характеризують ефективність використання ресурсів, має враховувати специфіку галузі. У сільському господарстві використання основних засобів характеризується такими особливостями:

- Технічні засоби в цій сфері не створюють продукцію напряму, а лише сприяють її виробництву через участь у природних процесах, на відміну від промисловості.

- Результати діяльності значною мірою залежать від зовнішніх факторів, які не піддаються контролю, таких як біологічні процеси, кліматичні умови, ринкові зміни, нормативно-правове регулювання, суспільно-економічні обставини.

- Використання основних засобів, особливо у рослинництві, має сезонний характер, що створює періоди найбільшої потреби в окремих видах техніки та обладнання.

- Сільськогосподарські підприємства зазвичай поєднують різні види діяльності, мають власні механізовані підрозділи (машинно-тракторний парк,

автопарк) і підрозділи для ремонтно-технічного обслуговування (ремонтні майстерні).

- Значна фізична і моральна зношеність матеріально-технічної бази, характерна для багатьох підприємств, негативно впливає на ефективність використання основних засобів. Додатковими факторами є недостатність виробничих ресурсів, низька кваліфікація персоналу, застарілі технології, неефективне управління, слабкий фінансовий стан підприємств.

- Значне поширення використання орендованих основних засобів, які не включені до складу активів підприємства.

Для вирішення цих проблем і покращення методики аналізу використання основних засобів у сільськогосподарських підприємствах необхідно враховувати зазначені особливості. Основні напрями удосконалення підходів до аналізу узагальнені у табл. 1.2

Таблиця 1.2

Особливості методики аналізу використання основних засобів, зумовлені специфікою сільськогосподарської галузі

Особливості зумовлені специфікою галузі	Пропозиції щодо покращення аналізу
1. Основні засоби не створюють продукт, а сприяють його виробництву	1. При проведенні аналізу краще використовувати вираз «отримана продукція», а не «вироблена продукція».
2. Значна залежність виробничого процесу від біологічних чинників.	2. Рекомендовано додатково визначити показники ефективності спільного використання основних засобів (ОЗ) та довгострокових біологічних активів (ДБА) основної діяльності, а саме вихід ОЗ та ДБА. Потреба ОЗ та ДБА на одну гривню валової продукції сільського господарства. Рентабельність ОЗ і ДБА. Інтегральний показник ефективності використання вказаних активів.
3. Використання окремих видів основних засобів має сезонність	3. Питомі показники інтенсивності використання та продуктивності повинні аналізуватися щомісячно, сезонно та в найбільш інтенсивні періоди експлуатації машин і обладнання
4. Значне залучення орендованих основних засобів до виробничого процесу	4. Доцільність проведення аналізу не тільки на основі даних фінансової звітності, яка містить лише інформацію про активи підприємства, а й на основі інформації про позабалансові об'єкти лізингу

Тому система показників аналізу основних засобів має комплексно характеризувати їх використання та враховувати зазначені характеристики при дослідженні рівня їх ефективності.

Результати проведеного аналізу використання основних засобів забезпечують своєчасне і якісне виконання сільськогосподарських робіт, підвищують продуктивність праці, збільшують обсяги продукції, покращують якість, знижують собівартість продукції виробничих підрозділів, збільшують приріст прибутку і гарантують рентабельність. Ефективність задіяння основних засобів до виробничого процесу залежить від раціональної організації всього господарства і є результатом використання всіх виробничих ресурсів підприємства.

Висновки до першого розділу

В рамках дослідження було розглянуто основні теоретичні аспекти формування, використання та управління основними засобами виробничих підприємств. Основні засоби є фундаментом виробничого процесу, забезпечуючи технологічну основу для досягнення виробничих цілей і стратегічних задач підприємства.

1. Основні засоби визначено як матеріальні активи тривалого використання, що забезпечують виконання операційної діяльності підприємства. Вони характеризуються довготривалістю експлуатації, збереженням фізичної форми, амортизаційними властивостями та забезпеченням економічних вигід. Формування основних засобів залежить від джерел фінансування (власних, залучених, державної підтримки), способів придбання (купівля, оренда, лізинг) та ефективної системи управління. Особливого значення набуває стратегічне планування модернізації та оновлення техніки.

2. Розглянуто ключові показники ефективності використання основних засобів: фондоддача, фондомісткість, рентабельність. Встановлено, що ефективне

використання сприяє зростанню обсягів виробництва, зниженню собівартості продукції та підвищенню фінансової стійкості підприємства. У галузях із сезонним характером діяльності, таких як сільське господарство, використання основних засобів ускладнюється через залежність від природно-кліматичних умов. Це вимагає спеціальних підходів до організації технічного обслуговування, планування експлуатації та оновлення.

3. Застарілість матеріально-технічної бази залишається проблемою багатьох підприємств. Ефективне управління передбачає оптимізацію структури основних засобів, впровадження сучасних технологій, планування амортизації та залучення альтернативних джерел фінансування. Таким чином, управління основними засобами є невід'ємним елементом забезпечення стабільності та розвитку підприємства. Розробка комплексного підходу до формування та використання основних засобів, враховуючи особливості галузей і зовнішніх чинників, є ключовим завданням для забезпечення конкурентоспроможності сучасного бізнесу.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПОСП «АГРОСВІТ»

2.1. Організаційно-економічна характеристика господарської діяльності ПОСП «АГРОСВІТ»

Приватно-орендне сільськогосподарське підприємство «АГРОСВІТ», розташоване в Лозівському районі Харківської області, є багатoproфільним аграрним господарством, що спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур. До початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року підприємство було одним із провідних виробників регіону, забезпечуючи стабільні врожаї та розвиваючи сучасні агротехнології.

Основні напрямки діяльності: вирощування зернових культур (пшениця, ячмінь, кукурудза) з використанням інтенсивних технологій; технічні культури: вирощування соняшника та ріпаку; тваринництво: невелике поголів'я ВРХ, що забезпечувало додатковий дохід (рис. 2.1).

Зернові та зернобобові культури займають найбільшу частку – 41,06%. Це свідчить про те, що виробництво зернових культур є пріоритетним напрямом діяльності підприємства. Така структура типова для сільськогосподарських господарств, орієнтованих на забезпечення продовольчої безпеки та експорт. Соняшник є другим за значенням напрямом і становить 36,79%. Олійні культури, зокрема соняшник, користуються стабільним попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках, що робить їх вирощування економічно вигідним.

Приріст живої маси сільськогосподарських тварин становить 10,67%. Це вказує на важливість тваринництва як допоміжного напрямку діяльності. Цей сектор забезпечує додаткові доходи підприємству, а також можливість використання зернових культур для внутрішніх потреб. Дохід від реалізації молока становить

4,76% у структурі продукції. Це порівняно невелика частка, що може свідчити про обмежені масштаби молочного тваринництва у господарстві.

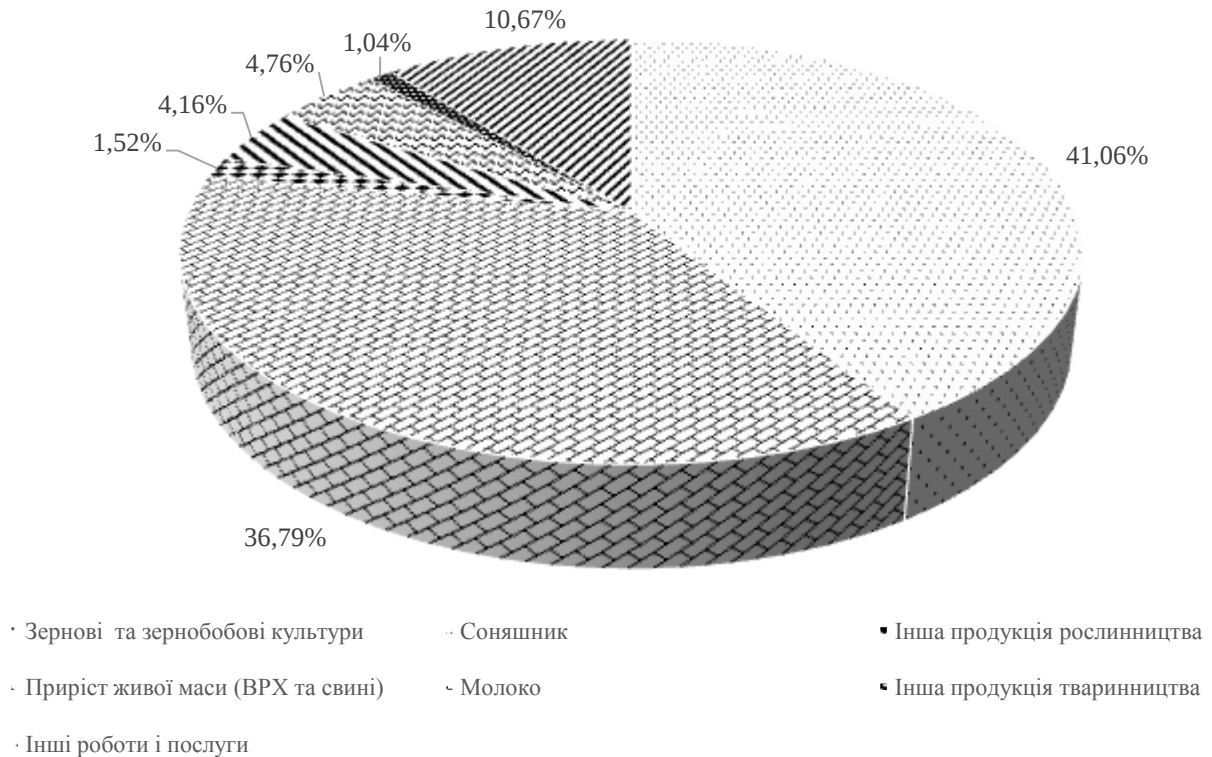

Рис. 2.1. Структура товарної продукції ПОСП «АГРОСВІТ» в 2023 році

Загалом можна відмітити домінування галузі рослинництва, так як більше ніж 75% структури продукції становлять зернові культури та соняшник, що підтверджує аграрну орієнтацію підприємства на рослинництво. Тваринництво представлено у структурі підприємства, проте його частка є значно меншою у порівнянні з рослинництвом. Велика питома вага доходу від реалізації насіння соняшника та зернових культур свідчить про їх високу рентабельність і економічну вигоду для підприємства.

ПОСП «АГРОСВІТ» орієнтується на вирощування зернових культур та соняшника, які разом займають більше 75% у загальній структурі товарної продукції. Це забезпечує стабільність доходів завдяки попиту на ці культури. Тваринництво

відіграє роль додаткового напрямку, що створює можливості для диверсифікації діяльності та підвищення фінансової стійкості. Структура продукції відображає стратегію підприємства, спрямовану на максимальне використання природних ресурсів і ринкових можливостей.

З початком повномасштабного вторгнення Росії діяльність підприємства «АГРОСВІТ» зазнала значних труднощів. Лозівський район Харківської області опинився поблизу зони бойових дій, що вплинуло на логістичні маршрути, доступність ринку та безпеку персоналу.

Близькість до лінії військових дій зумовила наступні виклики:

1. Загроза обстрілів: значна частина сільгоспугідь була під ризиком обстрілів, що ускладнювало польові роботи.
2. Дефіцит ресурсів: у 2022 році виникла нестача пального, мінеральних добрив та насіння.
3. Логістика: через порушення транспортних шляхів реалізація продукції суттєво ускладнилася.
4. Кадрові проблеми: частина працівників була змушена виїхати або вступити до лав ЗСУ.

Попри виклики, підприємство почало активно адаптуватися до нових умов:

- Зменшило площі під технічними культурами, зосередившись на базових продовольчих зернових.
- Організувало співпрацю з місцевими громадами для забезпечення базових продовольчих потреб.
- Почало впроваджувати екологічно чисті технології для зменшення залежності від імпорتنих добрив.
- Спільно з благодійними організаціями забезпечило підтримку працівників і мешканців громади.

Земельні угіддя є основою аграрного виробництва та важливим стратегічним ресурсом для будь-якої країни. В умовах сучасних викликів, таких як деградація

ґрунтів, кліматичні зміни та військові конфлікти, важливо впроваджувати стратегії раціонального використання земель, інвестувати у відновлення родючості та захист екосистем (табл. 2.1). Це забезпечить стійкий розвиток сільського господарства та гарантуватиме продовольчу безпеку на довгострокову перспективу.

Таблиця 2.1

Розміри землекористування ПОСП «АГРОСВІТ»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023р. від 2021 р.	
				+, -	%
Розмір земельних угідь підприємства, га	3258	3147	3182	-76	-2,33
з них відведено під с/г виробництво, га	3158	3085	3045	-113	-3,58
в т.ч. площа ріллі	3108	3074	3008	-100	-3,22
Посівна площа, га	3105	3074	3004	-101	-3,25
Навантаження сільськогосподарських угідь на 1 працівника, га/особу	30,96	32,14	30,15	-0,81	-2,62
Забезпеченість сільськогосподарських угідь на 100 га основними засобами, тис. грн./га	3,82	3,51	3,26	-0,56	-14,77

Загальний розмір земельних угідь підприємства зменшився на 76 га або 2,33% у 2023 році порівняно з 2021 роком. Землі, відведені під сільськогосподарське виробництво, скоротилися на 113 га або 3,58%, що демонструє зменшення оброблюваних площ. Площа ріллі зменшилася на 100 га або 3,22%, а посівна площа – на 101 га або 3,25%. Це може свідчити про обмеження використання земель через зовнішні фактори, такі як воєнні дії, погіршення ґрунтових умов або зміни у структурі землекористування.

Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника у 2023 році зменшилося на 0,81 га/особу або 2,62% порівняно з 2021 роком. Це пов'язано зі зниженням кількості оброблюваних земель при одночасному незначному зменшенні чисельності працівників.

Забезпеченість сільськогосподарських угідь на 100 га основними засобами знизилася на 0,56 тис. грн/га або 14,77%. Це може свідчити про зменшення

інвестицій у матеріально-технічне забезпечення, що впливає на ефективність виробництва.

ПОСП «АГРОСВІТ» стикається зі скороченням площ та посівних площ, що пов'язано із зовнішніми викликами, такими як економічні труднощі, війна та погіршення орендних відносин. Зменшення фондозабезпеченості і навантаження земель може негативно вплинути на ефективність виробництва. Хоча обсяг робіт на одного працівника зменшується, стратегії відновлення ефективного землекористування та інвестиційної діяльності потребують перегляду. Ці тенденції потребують впровадження заходів щодо оптимізації використання земельних ресурсів, підвищення матеріально-технічного забезпечення та оптимізації підприємницької діяльності.

Основні фонди та оборотні засоби відіграють важливу роль у сільському господарстві та забезпечують ефективність виробництва. Основні засоби включають такі активи, як будівлі, машини та системи, які забезпечують довгострокову стабільну діяльність бізнесу. Вони створюють основу для механізації робіт, що знижує витрати і підвищує врожайність. Оборотні активи включають сировину, насіння, добрива, паливо, корми та інші ресурси, що використовуються під час виробничого циклу. Це забезпечує безперебійний процес виробництва та продажу продукції. Разом ці інструменти становлять важливу основу для продуктивності та прибутковості сільськогосподарського виробництва (табл. 2.2).

Вартість основних засобів зросла на 16 500 тис. грн або 38,95%, що свідчить про оновлення або розширення матеріально-технічної бази. Вартість оборотних засобів зросла на 10 843 тис. грн або 13,13%, що може бути наслідком зростання цін на сировину та матеріали.

Фондозабезпеченість сільськогосподарських угідь збільшилася на 591,6 тис. грн/га або 44,11%, що свідчить про зростання інвестицій у техніку та обладнання. Фондоозброєність 1 працівника зросла на 167,5 тис. грн/особу або 40,33%, що вказує на покращення забезпечення персоналу матеріально-технічними засобами.

Фондовіддача на 1 грн основних засобів зменшилася на 0,54 грн або 23,73%, що свідчить про зниження ефективності використання основних засобів. Оборотноість оборотних засобів знизилася на 0,07 пунктів або 6,32%, що вказує на уповільнення обіговості капіталу. Тривалість одного обороту оборотних засобів збільшилася на 21,1 дня або 6,74%, що свідчить про затримку в циклі обігу ресурсів. Норма прибутку знизилася на 20,21 в.п., а рентабельність основних засобів впала на 62,76 в.п., що вказує на значне зменшення ефективності використання основних засобів та загальної прибутковості підприємства.

Таблиця 2.2

Розміри матеріально-технічного забезпечення ПОСП «АГРОСВІТ»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023р. від 2021 р.	
				+, -	%
Вартість основних засобів, тис. грн.	42359	41745	58859	16500	38,95
Вартість оборотних засобів, тис. грн.	82607	87994	93450	10843	13,13
Фондозабезпеченість сільськогосподарських угідь, тис. грн./га	1341,3	1353,2	1933,0	591,6	44,11
Фондоозброєність 1 працівника, тис. грн./особу	415,3	434,8	582,8	167,5	40,33
Припадає оборотних на 1 грн. основних засобів, грн/грн.	1,95	2,11	1,59	-0,36	-18,59
Фондовіддача на 1 грн. основних засобів, грн.	2,27	2,27	1,73	-0,54	-23,73
Оборотність оборотних засобів, пунктів	1,17	1,08	1,09	-0,07	-6,32
Тривалість одного обороту оборотних засобів, днів	313,1	338,2	334,2	21,1	6,74
Норма прибутку, %	28,86	14,30	8,64	-20,21 в.п.	х
Рентабельність основних засобів, %	85,13	44,45	22,36	-62,76 в.п.	х

Попри зростання вартості основних та оборотних засобів і покращення фондозабезпеченості, ефективність використання цих ресурсів знизилася. Погіршення показників оборотності та зниження рентабельності вказує на необхідність оптимізації використання ресурсів, а також вдосконалення фінансового менеджменту.

Трудові ресурси є ключовим фактором у сільськогосподарському виробництві. Вони забезпечують виконання всіх етапів виробничого процесу – від підготовки ґрунту до збору врожаю. Якість роботи персоналу прямо впливає на ефективність використання техніки, матеріальних ресурсів і землі. У сучасному сільському господарстві важливо поєднувати кваліфіковану робочу силу з інноваційними технологіями, що сприяє підвищенню продуктивності та зниженню витрат. В табл. 2.3 наведено показники, що демонструють рівень та ефективність використання трудових ресурсів у ПОСП «АГРОСВІТ».

Таблиця 2.3

**Показники рівня та ефективності використання
трудових ресурсів у ПОСП «АГРОСВІТ»**

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023р. від 2021 р.	
				+, -	%
Середньорічна чисельність працюючих, осіб	102	96	101	-1	-0,98
Витрати робочого часу в розрахунку на: 1 люд.-день	235	211	242	7	2,98
1 люд.-годину	1692	1386	1738	46	2,69
Продуктивність праці по господарству в розрахунку на: 1 працівника, тис. грн.	850,2	815,1	827,3	-22,9	-2,70
1 відпрацьований люд.-день, грн.	3618,1	3863,3	3418,6	-199,4	-5,51
1 відпрацьовану люд.-год, грн.	502,5	588,0	476,1	-26,4	-5,25

Середньорічна чисельність працівників залишилася майже незмінною: зменшення на 1 особу або 0,98% порівняно з 2021 роком свідчить про стабільну кадрову політику підприємства, попри можливі зовнішні виклики. Кількість відпрацьованих днів за рік в розрахунку на 1 працівника зросли на 7 одиниць або 2,98%, а в розрахунку на відпрацьовані години – на 46 одиниць або 2,69%. Це свідчить про збільшення інтенсивності роботи та тривалості робочих змін.

Продуктивність праці на 1 працівника зменшилася на 22,9 тис. грн або 2,70%, що може бути наслідком як зменшення обсягу виробництва, так і впливу інших

факторів, таких як економічні чи технічні складнощі. Продуктивність за 1 люд.-день знизилася на 199,4 грн або 5,51%, а за 1 люд.-годину – на 26,4 грн або 5,25%, що свідчить про зменшення ефективності використання робочого часу.

Хоча чисельність працівників залишилася стабільною, зниження продуктивності праці та ефективності використання робочого часу є тривожним сигналом для підприємства. Підвищення витрат робочого часу свідчить про зусилля працівників у виконанні завдань, проте зниження продуктивності може свідчити про необхідність модернізації процесів або покращення організації праці.

Узагальнені показники діяльності ПОСП «АГРОСВІТ» наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Узагальнені показники діяльності ПОСП «АГРОСВІТ»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023р. від 2021 р.	
				+, -	%
Обсяг валової продукції в постійних цінах 2021 року, тис. грн.	86725	78254	83558	-3167	-3,65
Величина валового доходу, тис. грн.	96304	94955	102063	5759	5,98
Загальна сума витрат підприємства, тис. грн.	60245	76401	88900	28655	47,56
Загальна сума чистого прибутку, тис. грн.	36059	18554	13163	-22896	-63,50
Фондовіддача на 100 грн. основних засобів, грн.	227,4	227,5	173,4	-53,9	-23,73
Тривалість обороту оборотних засобів, днів	313,1	338,2	334,2	21,1	6,74
Річна продуктивність праці, тис. грн.	850,2	815,1	827,3	-22,9	-2,70
Отримано в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.:					
валової продукції	2746,2	2536,6	2744,1	-2,1	-0,08
валового доходу	3049,5	3078,0	3351,8	302,3	9,91
прибутку	1141,8	601,4	432,3	-709,5	-62,14
Рівень рентабельності діяльності, %	59,85	24,29	14,81	-45,05 в.п.	х

Обсяг валової продукції в постійних цінах 2021 року зменшився на 3167 тис. грн або 3,65%, що є наслідком скорочення оброблюваних площ, зниження врожайності та інших зовнішніх факторів (наслідки війни в країні). Фондовіддача знизилася на 53,9 грн або 23,73%, що свідчить про зниження ефективності

використання основних засобів. Тривалість обороту оборотних засобів збільшилася на 21,1 дня або 6,74%, що вказує на уповільнення оборотності капіталу.

Валовий дохід збільшився на 5759 тис. грн або 5,98%, що свідчить про покращення цінової політики та реалізацію продукції з вищою доданою вартістю. Загальна сума витрат підприємства зросла на 28 655 тис. грн або 47,56%, що значно перевищує темпи зростання доходів. Така динаміка зумовлена зростанням цін на ресурси (паливо, добрива, насіння), а також збільшенням витрат на обслуговування виробництва. Внаслідок перевищення витрат над приростом доходів, чистий прибуток скоротився на 22 896 тис. грн або 63,50%, що є наслідком дисбалансу між доходами та витратами.

Рівень рентабельності діяльності скоротився на 45,05 в.п., що свідчить про суттєве зниження фінансової ефективності підприємства.

Обсяг валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь залишився майже незмінним (зниження на 0,08%). Прибуток на 100 га скоротився на 709,5 тис. грн або 62,14%, вказуючи на зниження рентабельності земельного фонду.

Підприємство на протязі періоду дослідження демонструє зростання валового доходу, але значне зростання витрат призвело до суттєвого скорочення чистого прибутку та рівня рентабельності. Ефективність використання ресурсів, як основних, так і оборотних, погіршилася, що вказує на необхідність оптимізації витрат та підвищення продуктивності.

З метою підвищення ефективності діяльності підприємству доцільно оптимізувати витрати через впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій; підвищити ефективність використання основних і оборотних засобів, зменшуючи час обороту капіталу; покращити управління прибутковістю, зосереджуючись на продукції з високою доданою вартістю; скоригувати виробничу і цінову політику для відновлення фінансової стійкості підприємства.

2.2. Аналіз рівня та ефективності використання основних засобів в процесі виробничої діяльності

Основні засоби є фундаментом виробничої діяльності ПОСП «АГРОСВІТ». Вони забезпечують механізацію процесів, оптимізацію трудових ресурсів, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності. Аналіз рівня та ефективності використання основних засобів дозволяє оцінити, наскільки раціонально підприємство застосовує свій матеріально-технічний потенціал, і виявити шляхи його оптимізації.

Основні засоби – це довгострокові активи підприємства, що включають:

- Будівлі та споруди: склади, ферми, сховища.
- Сільськогосподарську техніку та обладнання: трактори, комбайни, системи поливу.
- Транспортні засоби: вантажівки, причепа для перевезення продукції.
- Інженерну інфраструктуру: зрошувальні системи, електромережі.

У ПОСП «АГРОСВІТ» ці активи є основою виробничого процесу, забезпечуючи обробіток землі, догляд за культурами, вирощування та зберігання продукції.

У процесі основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ» були виявлені такі проблеми:

1. Фізичний та моральний знос техніки: старе обладнання збільшує витрати на обслуговування та знижує продуктивність.
2. Недостатній рівень інвестицій: відсутність модернізації матеріально-технічної бази призводить до стагнації виробництва.
3. Низький рівень механізації: недостатнє забезпечення технікою уповільнює виробничі процеси та збільшує навантаження на працівників.
4. Неефективна організація: неправильне використання техніки або її простої призводять до зниження фондівіддачі.

Проведемо аналіз складу та структури основних засобів за матеріалами ПОСП «АГРОСВІТ» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка складу та структури основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ»

Найменування групи основних засобів	Абсолютні величини, тис. грн			Питома вага, %			Відхилення (+,-)	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	вартості	структури
Земельні ділянки	356	348	350	0,84	0,83	0,59	-6	-0,25
Будівлі та споруди	8624	8517	9892	20,36	20,40	16,81	1268	-3,55
Машини та обладнання	14875	14428	20367	35,12	34,56	34,60	5492	-0,51
Транспортні засоби	17259	17752	27087	40,74	42,52	46,02	9828	5,28
Інструменти, прилади, інвентар	786	427	807	1,86	1,02	1,37	21	-0,48
Інші необоротні матеріальні активи	459	273	356	1,08	0,65	0,60	-103	-0,48
Разом	42359	41745	58859	100,00	100,00	100,00	16500	0,00

Загальна вартість основних засобів збільшилася з 42 359 тис. грн у 2021 році до 58 859 тис. грн у 2023 році, що складає приріст на 16 500 тис. грн або 38,95%. Це свідчить про оновлення матеріально-технічної бази підприємства.

Структура основних засобів залишилася стабільною в абсолютному розподілі, однак спостерігаються зміни в питомій вазі окремих груп. Частка вартості земельних угідь зменшилася з 0,84% у 2021 році до 0,59% у 2023 році. Абсолютна вартість земель знизилася на 6 тис. грн, що не є суттєвим і може бути пов'язано зі змінами облікової політики.

Питома вага будівель та споруд зменшилася на 3,55%, попри збільшення їх вартості на 1 268 тис. грн. Це свідчить про уповільнене оновлення цієї групи активів порівняно з іншими.

За групою транспортні засоби спостерігається значне зростання як у вартості (+9 828 тис. грн), так і в питомій вазі (+5,28%). Ця категорія має найбільшу частку серед основних засобів у 2023 році (46,02%), що вказує на важливість транспортного забезпечення для діяльності підприємства. Частка вартості машин та обладнання

залишилася майже незмінною, збільшившись на 0,51%, а абсолютна вартість зросла на 5 492 тис. грн. Це свідчить про інвестиції у виробничу техніку.

Абсолютна вартість інструментів збільшилася на 21 тис. грн, а питома вага зросла на 0,35%, що свідчить про незначне оновлення цієї групи активів. Інші необоротні матеріальні активи зменшилися на 103 тис. грн і відбулося зменшення питомої ваги на 0,48%, що свідчить про зниження інвестицій у цю групу активів.

Найбільше зростання спостерігається в категорії транспортних засобів (+46,02%) та машин і обладнання (+34,60%), що вказує на орієнтацію підприємства на модернізацію технічної бази. Будівлі та споруди, хоча і мають зростання в абсолютній вартості, відстають у темпах оновлення від інших груп, що може вказувати на необхідність приділення більшої уваги цій категорії в майбутньому.

Інвестиції в оновлення основних засобів були спрямовані переважно на транспорт і обладнання, що позитивно впливає на виробничу потужність і логістичні можливості підприємства. Скорочення частки окремих груп (земельні ділянки, будівлі та споруди, інші необоротні активи) може бути свідченням або завершення їхньої амортизації, або низького пріоритету їх оновлення в найближчий час.

На основі аналізу структури основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ» вважаємо внести наступні рекомендації:

1. Продовжувати модернізацію машин та обладнання, оскільки вони є ключовим елементом підвищення продуктивності.
2. Звернути увагу на стан будівель та споруд, щоб уникнути проблем з їхньою функціональністю у довгостроковій перспективі.
3. Аналізувати потребу в інших необоротних активах, оптимізуючи їх використання або замінюючи на більш ефективні аналоги.
4. Оцінити ефективність використання транспортних засобів для максимального використання інвестицій в цю категорію.

Після оцінки руху та структури основних засобів необхідно вивчити їх технічний стан, оскільки від технічного стану основних фондів залежить зростання

виробництва продукції підприємства. З метою визначення стану основних засобів доцільно розрахувати: коефіцієнти зносу, придатність, старіння та оновлення.

Існує два типи зношування: фізичне зношування та моральне зношування. Під фізичним зносом основних засобів розуміється поступова втрата первинної техніко-експлуатаційної якості самого основного засобу, тобто його споживчої вартості, що призводить до зменшення його реальної вартості, тобто економічного прояву зносу. Фізичний знос основних засобів може бути врахований за можливістю або неможливістю ремонту шляхом проведення ремонту до повного фізичного зносу. Іншими словами, з цієї точки зору фізичне зношення можна розглядати як змінне (тимчасове) або незмінне (постійне накопичення).

Фізичний знос основних засобів підприємства залежить від багатьох факторів, серед яких: якість технічного обслуговування основних засобів; якість роботи, кваліфікація працівників, які беруть участь у виробничому процесі, їх безпосереднє відношення до основних фондів у процесі виробництва.

Моральна амортизація – це зменшення вартості основного засобу, яке має зменшити вартість основних засобів задовго до повного фізичного зносу. Моральна девальвація має дві форми. По-перше, через амортизацію машин через зниження собівартості виробництва або через впровадження нових машин, більш досконалих і продуктивних.

Проаналізуємо технічний стан та інтенсивність руху основних засобів на прикладі ПОСП «АГРОСВІТ» (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 надає можливість оцінити технічний стан і динаміку використання основних засобів у ПОСП «АГРОСВІТ» за 2021–2023 роки. Аналіз показує, наскільки ефективно підприємство оновлює, використовує та підтримує свою матеріально-технічну базу.

Значення коефіцієнта оновлення зросло з 0,14 у 2021 році до 0,31 у 2023 році, що свідчить про активізацію процесів оновлення основних засобів. Приріст на 0,17 вказує на значний прогрес у модернізації матеріально-технічної бази, що позитивно

впливає на загальну ефективність виробництва. Коефіцієнт вибуття збільшився з 0,04 у 2021 році до 0,07 у 2023 році, що демонструє посилення темпів вибуття застарілих або непридатних до використання основних засобів. Приріст на 0,03 вказує на більш активну заміну зношених активів.

Таблиця 2.6

**Показники технічного стану та інтенсивності руху основних засобів ПОСП
«АГРОСВІТ»**

Показник	Роки			Відхилення 2023 р. від 2021 р. (+, -)
	2021	2022	2023	
Коефіцієнт оновлення	0,14	0,22	0,31	0,17
Коефіцієнт вибуття	0,04	0,02	0,07	0,03
Коефіцієнт приросту	0,12	0,07	0,21	0,09
Коефіцієнт зносу	0,47	0,49	0,37	-0,10
Коефіцієнт придатності	0,53	0,51	0,63	0,10

Коефіцієнт приросту зріс із 0,12 у 2021 році до 0,21 у 2023 році, показавши позитивну динаміку (+0,09). Це означає, що обсяг нових основних засобів, які надходять на підприємство, перевищує вибуття, що сприяє покращенню технічного стану.

Коефіцієнт зносу знизився з 0,47 у 2021 році до 0,37 у 2023 році, що є позитивною тенденцією (-0,10). Зменшення рівня зносу свідчить про покращення загального технічного стану основних засобів, завдяки активному оновленню і належному технічному обслуговуванню. Коефіцієнт придатності зріс із 0,53 у 2021 році до 0,63 у 2023 році, що вказує на підвищення придатності основних засобів для використання у виробничому процесі (+0,10). Це свідчить про ефективну експлуатацію активів та зростання їхньої функціональної цінності.

Збільшення коефіцієнтів оновлення та приросту вказує на активну політику підприємства щодо оновлення технічної бази. Зростання коефіцієнта вибуття

свідчить про виведення з експлуатації застарілих та неефективних активів. Зниження коефіцієнта зносу та збільшення коефіцієнта придатності свідчать про покращення технічного стану основних засобів.

На основі аналізу технічного стану та інтенсивності руху основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ» вважаємо внести наступні рекомендації:

1. Продовжувати оновлення основних засобів, зосередившись на найзношеніших категоріях активів.

2. Оптимізувати витрати на технічне обслуговування, щоб зберегти позитивну динаміку зниження коефіцієнта зносу.

3. Планувати стратегічне оновлення техніки для забезпечення тривалої придатності основних засобів і покращення виробничої ефективності.

Ці заходи дозволять підприємству зберігати високий рівень конкурентоспроможності та ефективності у виробничій діяльності.

В економічній літературі зустрічаються різноманітні показники, що характеризують ефективність використання основних фондів підприємств. Система показників, що дозволяє комплексно характеризувати ефективність використання основних фондів, складається з двох блоків. Перший є показником відтворювальної ефективності окремих видів і робочих знарядь в цілому. Другий - показник рівня використання основних фондів у цілому та окремих його видів. В окрему групу необхідно виділити показники відтворення засобів праці (характеристика процесу міграції, технічні умови, структура), оскільки процес відтворення має великий і безпосередній вплив на ступінь ефективності використання засобів праці. Це тому, що машини, обладнання та інші інструменти, що використовуються у виробництві.

Показники ефективності використання основних засобів відображають частку досягнутих організацією фінансових результатів і використовуються для досягнення цих результатів використання основних засобів. Ефективність використання основних фондів характеризується відношенням темпів зростання виробництва до

темпів зростання основних фондів, фондівіддачі, фондомісткості та показників оснащеності.

Показником ефективності використання основних фондів є фондівіддача або загальний випуск продукції на одиницю вартості основних фондів. Рентабельність інвестицій обчислюється у вартісному або натуральному вираженні. Вона безпосередньо залежить від продуктивності праці і навпаки, тобто від фондомісткості. Для підвищення фондівіддачі темпи зростання продуктивності праці повинні перевищувати темпи зростання фондомісткості (рис. 2.2).

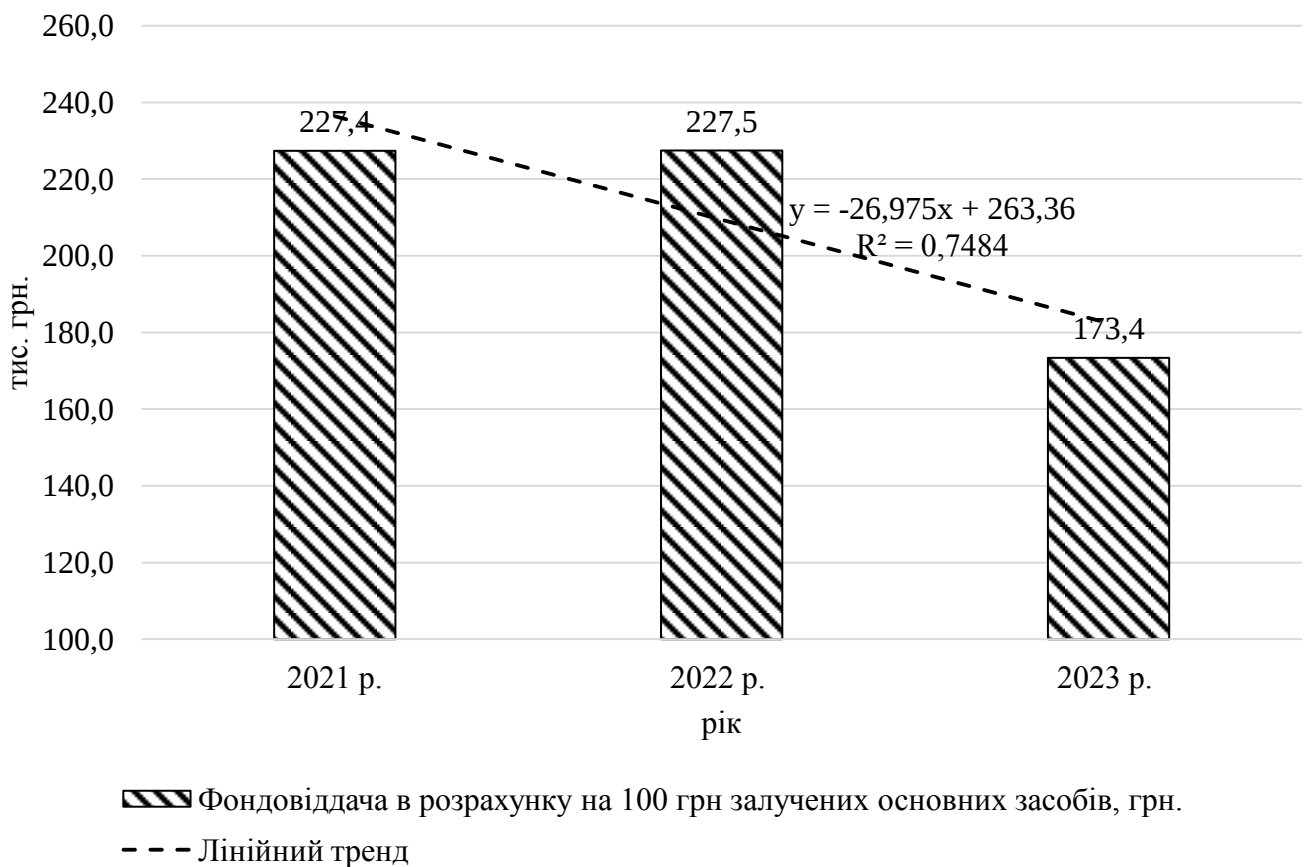

Рис. 2.2. Аналітичне вирівнювання показника фондівіддачі основних засобів у ПОСП «АГРОСВІТ»

Графік аналітичного вирівнювання показника фондівіддачі основних засобів у ПОСП «АГРОСВІТ» відображає динаміку та тенденції ефективності використання матеріально-технічної бази підприємства протягом аналізованого періоду.

На графіку видно, що фактичні значення показника фондівддачі знижуються протягом аналізованого періоду. Це свідчить про зниження обсягів продукції, що виробляється на одиницю вартості основних засобів. Зниження фондівддачі спричинене: зростанням вартості основних засобів без пропорційного збільшення обсягів валової продукції, що демонструє неефективне використання наявних технічних засобів.

Лінія вирівнювання на графіку показує загальну тенденцію змін показника. Її плавний нахил донизу підтверджує тривалий характер зниження ефективності. Вирівнювання дозволяє виявити основну тенденцію, незважаючи на можливі коливання фактичних даних. Згідно параметрів лінійного тренду фондівддача в ПОСП «АГРОСВІТ» має стабільну тенденцію до зниження із щорічним зменшенням показника на 26,975 тис. грн.

Зниження фондівддачі частково пояснюється зростанням коефіцієнта зносу основних засобів, особливо на початку аналізованого періоду. Оновлення технічної бази могло вплинути на сповільнення темпів зниження фондівддачі ближче до кінця періоду.

З метою підвищення ефективності використання основних засобів в умовах господарювання ПОСП «АГРОСВІТ» доцільно внести рекомендації за наступними напрямками:

1. Оптимізація використання основних засобів: вдосконалення технологій та раціональний розподіл обладнання; регулярний моніторинг ефективності кожної групи основних засобів.

2. Підвищення продуктивності: інвестиції у сучасну техніку та автоматизацію виробничих процесів; проведення навчання персоналу для більш ефективної роботи з обладнанням.

3. Акцентування уваги на виробничих процесах: оцінка причин зниження фондівддачі та усунення вузьких місць у виробництві; впровадження заходів для збільшення обсягів продукції при збереженні вартості основних засобів.

Також доцільно систематично проводити оперативний моніторинг фондомісткості для комплексного розуміння співвідношення витрат і результатів.

Графік аналітичного вирівнювання показника фондовіддачі вказує на загальну тенденцію до зниження ефективності використання основних засобів у ПОСП «АГРОСВІТ». Для покращення ситуації необхідно спрямувати зусилля на оновлення матеріально-технічної бази, оптимізацію виробничих процесів і підвищення продуктивності праці.

На рівень ефективності використання основних засобів впливають різноманітні фактори, пов'язані як зі зміною виробництва, так і з ефективністю використання основних фондів, особливо їх ефективних частин.

Фактором першого рівня, що впливає на прибутковість активу, є зміна відсотка ефективної частини від загальної частки активу. Зміна рентабельності активів ефективної частини активів. При розрахунку показників рентабельності активів вихідні дані повинні бути представлені в порівняльному вигляді.

Виділяємо ряд заходів, спрямованих на поліпшення використання основних фондів на підприємствах. а саме поширене збільшення навантаження та цільове збільшення навантаження.

1. Екстенсивний – вид відтворення, що виражається переважно у збільшенні часу роботи основних засобів. Зокрема, першочергову увагу слід надавати заходам, спрямованим на підвищення мінливості роботи обладнання, що веде до збільшення обсягів виробництва та підвищення ефективності використання основних засобів. У цьому контексті необхідно забезпечити оптимальну структуру компонентів робочої сили та досягти взаємозв'язку між працівниками та відповідними типами машин і систем у компанії. Це означає збільшення частки нового та передового обладнання та зміцнення організації працівників. Необхідно покращити роботу виробничої інфраструктури, що сприятиме покращенню технічного обслуговування основних структурних підрозділів підприємств, переміщенню працівників усередині підприємства та вивільненню працівників з виробництва. Вони повинні бути

інтегровані в основну майстерню з відповідним навчанням для роботи в якості допоміжних робітників і збільшити різноманітність доступного їм обладнання. Отже, існують певні межі значного покращення використання основних фондів і виробничих потужностей.

Концентрація – спосіб відтворення. Це збільшує продуктивність праці за одиницю часу. У цьому напрямку відкриваються значно ширші можливості щодо поліпшення використання основних засобів і виробничих потужностей, у тому числі підвищення коефіцієнта використання обладнання в одиницю часу. Збільшення концентрації навантажень обладнання можна досягти шляхом модернізації існуючого обладнання, машин і механізмів і визначення оптимального режиму їх роботи.

Для того, щоб використання основних фондів було справді рентабельним та економічно ефективним, необхідно не лише стежити за його технічним станом, а й залучати фахівців, які проведуть комплексний ремонт. Визначити ринок виробництва. Залучіть фахівців відділу маркетингу. Підвищення рівня спеціалізації виробництва. Використовуйте передові технології. Усуньте простоту. Модернізувати обладнання. Удосконалення складу, структури та стану основних фондів підприємства. Удосконалювати планування, управління та організацію праці і виробництва. Знизити капіталомісткість. Підвищення фондівіддачі підприємства та продуктивності праці. Підвищення якості ремонту. Укладайте контракти на постачання продукції, вивчайте ринкову ситуацію, відстежуйте тенденції валютного ринку та використовуйте орендоване обладнання, коли це необхідно для підвищення ефективності виробництва.

Таким чином, основні засоби становлять важливу частину капіталу та відіграють важливу роль у виробничій діяльності ПОСП «АГРОСВІТ», у зв'язку з чим їх стан та ефективність використання потребують постійного контролю. Необхідно шукати шляхи підвищення ефективності використання основних засобів шляхом впровадження комплексних та інтенсивних заходів протидії навантаженню.

Тому необхідно оптимізувати структуру виробничих потужностей. Це і усунення проблемних місць шляхом підвищення професіоналізму та кваліфікації співробітників забезпечить удосконалення технічного процесу та дасть змогу використовувати прогресивні форми виробництва і праці. Така орієнтація не тільки підвищує ефективність використання основних фондів, а й забезпечує успішність господарської діяльності всієї компанії.

Для підвищення ефективності використання основних засобів у ПОСП «АГРОСВІТ» рекомендується:

1. Модернізація технічної бази: закупівля сучасної техніки, що знижує витрати пального та підвищує продуктивність.
2. Впровадження новітніх технологій: автоматизація процесів і точне землеробство для зменшення витрат і підвищення врожайності.
3. Регулярний технічний огляд: забезпечення безперебійної роботи техніки через своєчасне обслуговування.
4. Раціональне використання ресурсів: оптимізація графіків роботи техніки для уникнення простоїв.
5. Інвестиції в інновації: розвиток інженерної інфраструктури, наприклад, зрошувальних систем, що підвищують ефективність земельних угідь.

Основні засоби є критично важливим ресурсом у сільському господарстві, без якого неможливо забезпечити ефективне виробництво. Їхній раціональний рівень забезпеченості та ефективність використання мають безпосередній вплив на продуктивність праці, рентабельність діяльності та конкурентоспроможність підприємства.

Проведення регулярного аналізу та впровадження сучасних рішень дозволяють покращити ефективність використання основних засобів, знизити витрати та підвищити рентабельність. Це є основою для стабільного розвитку сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах.

2.3. Організація менеджменту формування та використання основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ»

Серед основних заходів покращення фінансових результатів виробничо-господарської діяльності ПОСП «АГРОСВІТ» ключове місце посідає покращення ресурсного забезпечення його функціонування. Такі покращення передусім означають, що аграрії повніше та ефективніше використовують наявні ресурси та використовують у процесі виробництва нові та більш прогресивні методи виробництва.

Найважливішим фактором ефективної роботи ПОСП «АГРОСВІТ» є ефективність системи управління майном, а це питання є актуальним практично для всіх сільськогосподарських виробничих підприємств.

Система управління основними засобами складається з низки взаємопов'язаних елементів для ефективного управління підприємством з метою досягнення виробником запланованих показників. Основною метою управління основними засобами ПОСП «АГРОСВІТ» є мінімізація витрат підприємства на формування основних засобів та максимізація ефективності їх використання.

Для ПОСП «АГРОСВІТ» основні засоби є найбільшим активом компанії. Для ефективного використання довгострокових активів важливо скласти план їх амортизації і визначити оптимальний метод нарахування амортизації. У більшості випадків капітальні інвестиції вимагають великих капіталовкладень, але це обладнання дуже добре зберігає свою вартість і заощадить гроші інвесторів в довгостроковій перспективі.

Загалом ефективне функціонування системи управління активами забезпечується належним плануванням та інформацією, які є основою для прийняття ефективних рішень щодо покращення результатів сільськогосподарської діяльності.

Оскільки компанія збільшує свої активи, вона з часом зростає і, якщо все робити правильно, призводить до збільшення виробничих потужностей і

прибутковості. В економічній літературі інвестиції в основний капітал прийнято вважати реальними інвестиціями. Однак, якщо основні засоби не використовуються, неправильно використовуються, обслуговуються або обліковуються належним чином, це може мати значний негативний вплив на бізнес. З іншого боку, за належного управління та обліку основні засоби значно сприяють продуктивності, зростанню бізнесу, прибутковості та відповідності.

Керівництву ПОСП «АГРОСВІТ» відомо, що основні засоби, поряд із витратами на оплату праці та енергоносіїв, є одними з найбільших грошових витрат виробників. Таким чином, керівництво компанії прагне забезпечити ефективне використання капітальних активів компанії та досягнення оптимальної прибутковості капітальних вкладень, що призводить до підвищення прибутковості.

Управління основними засобами включає певний обсяг інвестицій у ці ресурси, які складають значну частину загальних активів, а також рішення щодо фінансування цих інвестицій. Ефективне управління основними засобами передбачає відповідний баланс між ризиком і прибутковістю, а також оптимальне планування і контроль інвестицій, щоб уникнути надмірних інвестицій. Розглядаючи майбутню прибутковість підприємства, важливо оцінити інвестиції в основний капітал, тобто планувати капітальні вкладення. Рішення про інвестування в основні засоби або планування капіталу передбачає аналіз довгострокових інвестицій у бізнес-проекти. Однак інвестиції виключно в основні фонди можуть призвести до проблем з грошовими потоками та вплинути на безперервність бізнесу. Отже, капітальні витрати в умовах діяльності ПОСП «АГРОСВІТ» мають значний вплив на оборотні активи.

Ефективне управління основними засобами є критично важливим для фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємства. У випадку Приватно-орендного сільськогосподарського підприємства «АГРОСВІТ», впровадження дієвої моделі управління основними засобами може стати ключовим інструментом оптимізації фінансових ресурсів і забезпечення стійкого розвитку.

Нижче представлено основні проблеми управління основними засобами та запропоновані шляхи їх вирішення (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Ключові проблеми менеджменту використання основних засобів та
можливі шляхи рішення**

Проблема	Можливе рішення
1. Подолайте ручні помилки та неефективність	Управління та відстеження передачі активів, вибуття та отримання вручну забирає багато часу та збільшує ризик помилок, які можуть призвести до пропуску кінцевих дат періоду та перевантаженості персоналу. Податкове планування, оптимізація та узгодження даних можуть бути значною тратою ресурсів.
2. Уникайте пасток електронних таблиць	Стандартні електронні таблиці забирають багато часу та піддаються помилкам, тому легко пропустити оновлення податкового законодавства, що може призвести до дорогих помилок у розрахунках. Крім того, якщо ви не автоматизуєте ключові функції, ви зіткнетеся з проблемами безперервності таблиці, коли таблиця змінить власника.
3. Регулювання фінансового навантаження	Компанії постійно відчують труднощі з керуванням потоком інформації від багатьох відділів, узгодженням даних із розрізнених систем і виконанням ручних процесів для закриття облікових періодів, а також аналітичних і стратегічних фінансових ініціатив.
4. Обмін інформацією між службами	Традиційні системи та електронні таблиці ще більше ускладнюють передачу важливої інформації між відділами. Сьогодні зростає потреба в моніторингу в реальному часі між відділами, які обробляють фінансову та оперативну інформацію.
5. Підтримуйте суворий контроль	Сучасна система управління активами має бути невід'ємною частиною стратегії компанії для підтримки операційної ефективності, продуктивності та фінансової стійкості.
6. Створюйте ефективні та настроювані звіти	Створення регулярних гнучких звітів, які враховують типи активів і класи амортизації для різних сценаріїв, може бути складним і трудомістким.
7. Точно відстежувати наявність і рух основних засобів	Нерідкі випадки, коли понад 50% даних про інвестиції компанії є неповними або неточними. Оскільки активи відстежуються в кількох місцях, кількість даних постійно зростає, що збільшує потребу в точному управлінні активами.

Високий рівень зносу техніки, будівель та інших основних засобів знижує їхню продуктивність і збільшує витрати на обслуговування. З метою нівелювання даної проблеми доцільно здійснювати регулярне оновлення матеріально-технічної бази через планування інвестицій, проводити аудит технічного стану для визначення пріоритетних об'єктів оновлення.

Низька фондovіддача свiдчить про нерацiональне використання основних засобiв. Доцiльно побудувати графiки використання технiки, провести iнтеграцiю систем управлiння облiком та використанням основних засобiв та проводити систематичнi семiнари з метою пiдготовки працювникiв ефективнiй експлуатацiї обладнання. Вирiшення зазначених проблем забезпечить стабiльний розвиток та фiнансову стiйкiсть пiдприємства, вiдкриваючи новi можливостi для його зростання.

Якщо керiвництво ПОСП «АГРОСВiТ» хоче захистити свiй бiзнес, подолати проблеми з наявними активами та керувати своїми активами таким чином, щоб мiнiмiзувати ризик i збiльшити прибуток, потрiбно почати з системи управлiння активами. Доцiльно використати цiлiсний пiдхiд: єдина система управлiння активами дозволяє отримувати та стандартизувати данi з багатьох джерел i систем. Це покращує доступ до даних у вашому бiзнесi, автоматизує процеси та пiдвищує точнiсть даних. Можливо уникнути значної кiлькостi помилок за допомогою рiшення з вбудованою точнiстю та вiдповiднiстю вимогам, яке вiдповiдає останнiм податковим змiнам i правилам бухгалтерського облiку.

Сучаснi пiдприємства конкурують на все бiльш глобальному ринку та в конкурентному середовищi, яке швидко змiнюється. У той же час фiнансовi органiзацiї стикаються зi зростаючим тиском, змушуючи витратити менше часу на управлiння транзакцiями та бiльше часу на прийняття стратегiчних рiшень.

Створення моделi управлiння активами в системi управлiння фiнансами ПОСП «АГРОСВiТ» для досягнення нових рiвнiв фiнансової та бiзнес-ефективностi надає менеджерам i керiвникам iнформацiю, необхідну для прийняття обґрунтованих бiзнес-рiшень.

Модель управлiння основними засобами в загальнiй системi менеджменту ПОСП «АГРОСВiТ» найкраще працює за наявностi оновленої та узгодженої нормативно-правової бази. Управлiння системою здiйснюється централiзовано, при цьому всi IT-системи iнтегрованi, впроваджено та використовується внутрiшнiй та

зовнішній контроль. На рис. 2.4 представлена модель управління основними засобами в системі менеджменту підприємства.

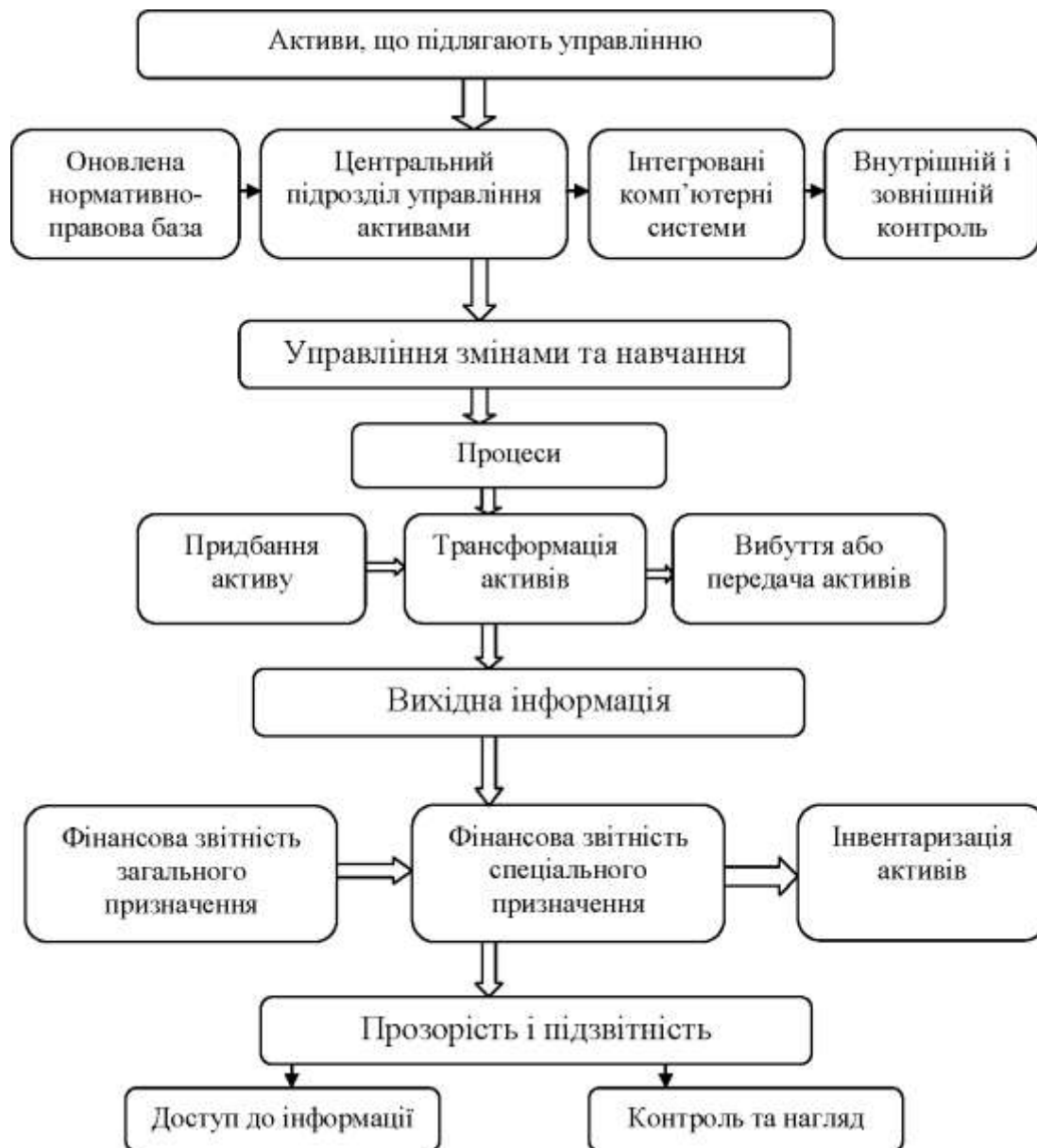

Рис. 2.4. Модель управління основними засобами ПОСП «АГРОСВІТ»

Одним із завдань управління основними засобами в системі управління ПОСП «АГРОСВІТ» є перегляд та оновлення нормативно-правової бази.

Цей процес має включати такі концепції: використовувати кращий міжнародний досвід; досягти узгодженість між ключовими законодавчими

положеннями та конкретними нормативними рамками на національному та регіональному рівнях; визначити норму відповідальності кожної зацікавленої сторони. Найбільшою проблемою моделей управління основними засобами в системах менеджменту підприємств може стати процес оновлення законодавчої бази. У короткостроковій та середньостроковій перспективі буде легше досягти певних регулятивних змін як щодо управління, так і щодо контролю.

Розробка керівних принципів має бути спрямована на сприяння спрощенню та раціоналізації адміністрування та на забезпечення узгодженості між багатьма існуючими регулятивними законами. Його основна мета – надати систематичну, вичерпну, детальну та структуровану інформацію про кроки, необхідні для належного управління, контролю та обліку активів. Він представляє набір інструментів для персоналу, відповідального за управління капітальними активами, щоб читати, консультувати та діяти.

Для того, щоб модель управління основними засобами була ефективною, необхідна відповідна організаційна структура, яка ґрунтується на системному та глобальному баченні та підтримує принципи регулятивної централізації та операційної децентралізації.

Внутрішній і зовнішній контроль є ще одним важливим елементом моделі управління інвестиціями в системі управління фінансами компанії. Контролі забезпечують досягнення цілей у загальному середовищі компанії. Внутрішній контроль - це набір взаємопов'язаних нормативних та операційних процедур, призначених для усунення та зменшення ризиків з метою захисту активів компанії. Крім того, внутрішній контроль сприяє ефективності, результативності, прозорості та економічності господарської діяльності та досягненню належного рівня якості продукції та послуг. Захистить активи компанії від усіх форм втрати, пошкодження, неправильного використання, незаконних дій і незвичайних обставин, які можуть на них вплинути. Дотримуватися нормативних актів, що стосуються комерційних організацій та їх діяльності. Він забезпечує достовірність і актуальність фінансової

та управлінської інформації компанії. Тому управління основними засобами є важливим для будь-якого підприємства, оскільки безпосередньо впливає на майбутнє планування та бачення фінансово-господарської діяльності. Ефективне управління ґрунтується на належному плануванні та аналізі даних, які допомагають вам приймати ефективні рішення для покращення ефективності бізнесу.

Одним із ключових елементів ефективної фінансово-господарської діяльності є модель управління інвестиціями в системі управління фінансами підприємства. Такі моделі можна використовувати для створення детальних записів, які можна відстежувати протягом життєвого циклу активу. Модель управління активами в системі фінансового менеджменту компанії враховує всі фази життєвого циклу та включає процедури звітності про активи, капіталізації, обліку, амортизації, географічної або міжвідомчої передачі та передачі активів. Оптимальна модель управління активами для системи управління фінансами підприємства відрізняється від компанії до компанії залежно від її потреб. Розробка та підтримка ефективної моделі управління активами вимагає значних зусиль. Переваги такого підходу підтверджені. Зокрема, письмова звітність про активи або політика капіталізації гарантує, що статті послідовно списуються на витрати або капіталізуються. Детальні моделі управління активами створюють точні фінансові звіти на рівні відділу або категорії, що дозволяє оцінити активи, спланувати можливості та максимізувати податкові пільги. Наша надійна модель управління активами дозволяє розраховувати контрольні показники для будь-якого активу в будь-якій юрисдикції та оцінювати активи для відповідних податкових кредитів і пільг.

Висновки до другого розділу

1. Приватно-орендне сільськогосподарське підприємство «АГРОСВІТ», розташоване в Лозівському районі Харківської області, є багатoproфільним аграрним господарством, що спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур. До початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року

підприємство було одним із провідних виробників регіону, забезпечуючи стабільні врожаї та розвиваючи сучасні агротехнології. Підприємство на протязі періоду дослідження демонструє зростання валового доходу, але значне зростання витрат призвело до суттєвого скорочення чистого прибутку та рівня рентабельності. Ефективність використання ресурсів, як основних, так і оборотних, погіршилася, що вказує на необхідність оптимізації витрат та підвищення продуктивності.

2. Вартість основних засобів зросла на 16 500 тис. грн або 38,95%, що свідчить про оновлення або розширення матеріально-технічної бази. Вартість оборотних засобів зросла на 10 843 тис. грн або 13,13%, що може бути наслідком зростання цін на сировину та матеріали. Фондозабезпеченість сільськогосподарських угідь збільшилася на 591,6 тис. грн/га або 44,11%, що свідчить про зростання інвестицій у техніку та обладнання. Фондоозброєність 1 працівника зросла на 167,5 тис. грн/особу або 40,33%, що вказує на покращення забезпечення персоналу матеріально-технічними засобами. Фондовіддача на 1 грн основних засобів зменшилася на 0,54 грн або 23,73%, що свідчить про зниження ефективності використання основних засобів. Оборотність оборотних засобів знизилася на 0,07 пунктів або 6,32%, що вказує на уповільнення обіговості капіталу. Норма прибутку знизилася на 20,21 в.п., а рентабельність основних засобів впала на 62,76 в.п., що вказує на значне зменшення ефективності використання основних засобів та загальної прибутковості підприємства.

3. Структура основних засобів залишилася стабільною в абсолютному розподілі, однак спостерігаються зміни в питомій вазі окремих груп. Частка вартості земельних угідь зменшилася з 0,84% у 2021 році до 0,59% у 2023 році. Абсолютна вартість земель знизилася на 6 тис. грн, що не є суттєвим і може бути пов'язано зі змінами облікової політики. Питома вага будівель та споруд зменшилася на 3,55%, попри збільшення їх вартості на 1 268 тис. грн. Це свідчить про уповільнене оновлення цієї групи активів порівняно з іншими. За групою транспортні засоби спостерігається значне зростання як у вартості (+9 828 тис. грн), так і в питомій вазі

(+5,28%). Ця категорія має найбільшу частку серед основних засобів у 2023 році (46,02%), що вказує на важливість транспортного забезпечення для діяльності підприємства. Частка вартості машин та обладнання залишилася майже незмінною, збільшившись на 0,51%, а абсолютна вартість зросла на 5 492 тис. грн. Це свідчить про інвестиції у виробничу техніку. Найбільше зростання спостерігається в категорії транспортних засобів (+46,02%) та машин і обладнання (+34,60%), що вказує на орієнтацію підприємства на модернізацію технічної бази. Будівлі та споруди, хоча і мають зростання в абсолютній вартості, відстають у темпах оновлення від інших груп, що може вказувати на необхідність приділення більшої уваги цій категорії в майбутньому.

Інвестиції в оновлення основних засобів були спрямовані переважно на транспорт і обладнання, що позитивно впливає на виробничу потужність і логістичні можливості підприємства. Скорочення частки окремих груп (земельні ділянки, будівлі та споруди, інші необоротні активи) може бути свідченням або завершення їхньої амортизації, або низького пріоритету їх оновлення в найближчий час.

Збільшення коефіцієнтів оновлення та приросту вказує на активну політику підприємства щодо оновлення технічної бази. Зростання коефіцієнта вибуття свідчить про виведення з експлуатації застарілих та неефективних активів. Зниження коефіцієнта зносу та збільшення коефіцієнта придатності свідчать про покращення технічного стану основних засобів.

Система управління основними засобами складається з низки взаємопов'язаних елементів для ефективного управління підприємством з метою досягнення виробником запланованих показників. Основною метою управління основними засобами ПОСП «АГРОСВІТ» є мінімізація витрат підприємства на формування основних засобів та максимізація ефективності їх використання.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПОСП «АГРОСВІТ»

3.1. Оцінка економічної доцільності інвестування в оновлення основних засобів підприємства

Процес визначення ефективності та доцільності інвестицій в оновлення основних засобів ПОСП «АГРОСВІТ» має базуватися на чітких теоретичних засадах, серед яких ключове місце посідають принципи такого оцінювання. До основних принципів можна віднести наступні:

1. Принцип кількісного аналізу. Оцінювання доцільності інвестицій повинно спиратися на ретельні попередні розрахунки, що дозволяють об'єктивно оцінити очікувані результати.

2. Принцип інформаційної підтримки. Необхідність забезпечення процесу аналізу актуальною, достовірною та достатньою інформацією для прийняття обґрунтованих рішень.

3. Принцип деталізації. Оцінка оновлення основних засобів повинна проводитися для кожного окремого елемента. Якщо оновлення одного компонента потребує зміни інших, цей взаємозв'язок також має бути врахованим.

4. Принцип розгляду альтернатив. Усі можливі варіанти оновлення засобів виробництва повинні бути детально проаналізовані з урахуванням їхніх наслідків.

5. Принцип обмежених ресурсів. Оцінювання необхідно проводити з урахуванням наявності обмежень фінансового, матеріального або технічного характеру.

6. Принцип оптимізації. Вибір найкращої програми оновлення засобів повинен враховувати обмежені ресурси і передбачати оптимальний час реалізації заходів для максимізації результатів.

7. Принцип врахування ризиків. Реалізація інвестиційних проєктів завжди супроводжується ризиками, які мають бути оцінені й мінімізовані.

8. Принцип часового фактору. Усі витрати і надходження, пов'язані з інвестиційними проєктами, повинні бути приведені до єдиного моменту часу через дисконтування для забезпечення коректного порівняння.

9. Принцип вибору оптимального критерію. Вибір параметрів інвестиційних проєктів повинен ґрунтуватися на використанні найбільш доцільного критерію ефективності.

10. Принцип комбінування індикаторів. Абсолютні показники слід застосовувати для оцінки оптимальності інвестиційних планів, а відносні — для аналізу та вибору найкращих варіантів реалізації проєктів.

11. Принцип ієрархічності. Формування індикаторів економічної ефективності має багаторівневий характер, що дозволяє забезпечити їхню взаємозв'язану структуру та послідовний аналіз.

Застосування цих принципів у процесі оцінювання інвестиційних проєктів з оновлення основних засобів в ПОСП «АГРОСВІТ» дає змогу підвищити точність розрахунків, зменшити ризики і забезпечити досягнення стратегічних цілей підприємства.

Одним із ключових завдань, яке виникає під час управління процесом оновлення основних засобів в ПОСП «АГРОСВІТ», є визначення оптимального періоду їхньої експлуатації. Іншими словами, потрібно визначити момент, коли використання певного елемента основних засобів стає недоцільним, і його необхідно замінити на новий.

Рішення про завершення експлуатації будь-якого інвестиційного проєкту, включаючи оновлення основних засобів, слід ухвалювати не пізніше того моменту, коли чистий грошовий потік від використання об'єкта (сума прибутку та амортизаційних відрахувань) стає негативним або рівним нулю. Цей момент вважається економічно доцільним терміном експлуатації.

Водночас у деяких випадках може виникнути ситуація, коли підприємству вигідніше завершити використання основних засобів раніше, ніж досягнуто ефективного терміну. Це можливо, якщо нове обладнання чи техніка, які передбачається придбати, забезпечуватимуть значно вищу ефективність у порівнянні з чинними засобами праці.

Таким чином, оптимальний термін використання основних засобів може виявитися коротшим, ніж розрахований ефективний період. Для його визначення зазвичай необхідно застосовувати методи науково-технічного прогнозування. Це включає оцінку ймовірності появи нових технічних розробок, які можуть бути більш продуктивними, а також аналіз техніко-економічних характеристик можливих інновацій.

Для визначення оптимального терміну експлуатації основних засобів можна виокремити три основних підходи:

1. На основі поточних даних. Аналізується інформація про наявне обладнання, його технічний стан та економічну ефективність на момент ухвалення рішення.
2. На основі прогнозів. Проводиться оцінка чистого грошового потоку від експлуатації як чинного обладнання, так і можливого до придбання нового. Приймається рішення, яке забезпечує максимальну вигоду.
3. З урахуванням кількох циклів експлуатації. Розглядається перспективна модель використання основних засобів, що включає кілька послідовних періодів оновлення, з прогнозом ефективності кожного циклу.

Загалом, визначення оптимального терміну використання основних засобів є багатофакторним процесом, який потребує врахування технічного, економічного і стратегічного контексту діяльності підприємства.

У першому випадку оновлення основних засобів буде економічно доцільним, якщо надприбуток, що обчислюється як різниця між прибутком і добутком інвестиційних витрат на норму прибутковості інвестицій, на одиницю продукції за новим обладнанням перевищує чистий грошовий потік на одиницю продукції,

отриманий за існуючими основними засобами. У разі виробництва продукції вищої якості за допомогою нового обладнання, цей надприбуток має також враховувати різницю в ціні між продукцією покращеної якості та продукцією базового рівня якості, що виробляється за допомогою старих засобів праці.

У другому та третьому випадках, на відміну від першого, оптимальні терміни експлуатації визначаються із застосуванням дисконтування очікуваних грошових потоків як для діючих основних засобів, так і для нових. Це дозволяє об'єктивно врахувати вартість грошей у часі та провести порівняльний аналіз економічної ефективності заміни.

Таким чином, ефективне управління процесом оновлення основних засобів повинно включати визначення критеріїв оптимальності тривалості їх використання, а також забезпечення повного набору необхідних даних для проведення такого аналізу. Підхід повинен враховувати техніко-економічні параметри існуючих і майбутніх засобів, а також вплив термінів експлуатації на загальну результативність підприємства.

Далі будуть розглянуті дві моделі ухвалення рішень щодо оновлення основних засобів: статична та динамічна.

1. Статична модель використовується тоді, коли основні параметри залишаються незмінними або є усередненими за тривалий період часу. Вона враховує можливість неповної амортизації діючого устаткування, якщо його достроково виводять з експлуатації. У цьому випадку критерій заміни можна виразити формулою:

$$\frac{c_1 - c_2 - i_1 \cdot N_a}{i_2} = \frac{c_1 - c_2 - \frac{i_1}{d} \cdot \left(1 - \frac{1}{(1+d)^T} \right)}{i_2} \cdot N_i \quad (3.1)$$

де c_1, c_2 - собівартість одиниці продукції для існуючих та нових основних засобів;

i_1 - залишкова вартість основних засобів, які будуть виведені з експлуатації, у розрахунку на одиницю обсягу продукції;

N_a - норма амортизаційних відрахувань (метод дисконтування ануїтету);

i_2 - інвестиції, необхідні для впровадження нових засобів праці, у розрахунку на одиницю обсягу продукції;

d - ставка дисконту;

T - плановий термін експлуатації основних засобів, які підлягають заміні;

N_i - норма прибутковості інвестицій.

Динамічна модель враховує зміни параметрів у часі та дозволяє врахувати вплив технологічних інновацій або ринкових змін на доцільність заміни основних засобів. Ця модель дає змогу ефективніше прогнозувати тривалість використання обладнання, орієнтуючись на зміну зовнішніх і внутрішніх умов господарювання.

Застосування цих моделей дозволяє підприємствам обґрунтовано ухвалювати рішення про заміну або модернізацію основних засобів, враховуючи економічну ефективність інвестицій і стратегічні перспективи.

Динамічна модель критеріїв ухвалення рішень щодо оновлення основних засобів підприємства передбачає визначення найкращого часу для впровадження заміни. Це завдання вирішується шляхом обчислення чистої теперішньої вартості (ЧТВ) проєкту оновлення основних засобів для різних можливих моментів початку його реалізації. Формула для розрахунку ЧТВ виглядає так:

$$W(t) = \sum_{j=t}^{Te(t)} \frac{P_i - c_{a2j-t+1}}{(1+d)^{j-t+1}} - i_2, \quad (3.2)$$

де $W(t)$ - чиста теперішня вартість проекту заміни основних засобів на одиницю продукції, виготовлену з використанням цих засобів, при початку експлуатації у момент t ;

$T_{e(t)}$ - ефективний час використання нових засобів праці, що залежить від моменту початку експлуатації, років;

c_{a2t} - собівартість одиниці продукції (без амортизаційних відрахувань) за новими основними засобами у році t ;

j_{t+1} - кількість років від початку експлуатації до конкретного року j .

На основі цього розрахунку визначається оптимальний час для заміни наявного обладнання. Критерій оптимізації формулюється наступним чином:

$$V(t) = \frac{W(t)}{(1+d)^t} + \sum_{s=1}^t \frac{p_t - c_{a1s}}{(1+d)^s} \rightarrow \max, \quad (3.3)$$

де $V(t)$ - цільова функція, що визначає оптимальний момент заміни засобів праці;

p_t - ціна продукції у році t ;

c_{ait} - собівартість одиниці продукції за старими основними засобами у році t .

Ця формула дозволяє оцінити всі можливі моменти початку впровадження нового обладнання. Порівнюючи значення $V(t)$ для кожного варіанту, обирається момент часу, при якому функція досягає максимального значення. Відповідне значення t і є оптимальним моментом для заміни наявних основних засобів на нові.

Економічний ефект від дострокового оновлення основних засобів визначається різницею між ЧТВ при оптимальному моменті заміни та її значенням для ефективного терміну експлуатації наявного обладнання. Цей підхід забезпечує максимізацію економічної вигоди від впровадження нових засобів праці, враховуючи вплив чинника часу, витрати, доходи та технологічні перспективи.

Аналіз зазначених моделей дозволяє ідентифікувати чотири основні групи даних, які потрібні для ефективного управління процесами оновлення основних засобів на підприємствах (табл. 3.1). До них належать:

Таблиця 3.1

Блоки інформації, необхідної для управління оновленням основних засобів підприємств

Назви блоків	Короткий зміст блоків
1. Блок первинної поточної інформації	До первинної поточної інформації входять дані про норми витрат матеріальних, трудових та енергетичних ресурсів, необхідних для виробництва кожного виду продукції, актуальні ціни на ці ресурси, а також вартість наявного й нового устаткування. Важливе місце займають планові терміни експлуатації основних засобів і натуральні обсяги виробництва та реалізації продукції.
2. Блок первинної прогнозної інформації	До прогнозної інформації належать очікувані зміни у витратах ресурсів, цінах на них, вартості обладнання, обсягах виробництва і продажу, а також інші фактори, що впливають на ефективність майбутніх інвестицій.
3. Блок вторинної інформації	У складі вторинної інформації враховуються собівартість і капіталомісткість одиниці продукції до та після оновлення основних засобів, значення норми прибутковості інвестицій, ставки дисконту та інших ключових фінансових параметрів.
4. Блок узагальнюючої інформації	Цей блок охоплює розрахунки очікуваної рентабельності інвестиційних проєктів, періоди окупності, оптимальні моменти запуску оновлених виробничих засобів, а також значення чистої теперішньої вартості кожного з проєктів. Ці показники є основою для обґрунтованого вибору найбільш ефективних варіантів оновлення.

1. Блок первинної поточної інформації. Цей блок містить актуальні дані про параметри, які відображають стан об'єктів на поточний момент і формуються безпосередньо з доступних інформаційних джерел.

2. Блок первинної прогнозної інформації. У цьому блоці зосереджено прогнози щодо параметрів, що входять до первинного поточного блоку, з урахуванням очікуваних змін у майбутньому.

3. Блок вторинної інформації. Він формується шляхом аналізу та обробки даних з попередніх двох блоків і містить розраховані показники, які є підґрунтям для узагальнень.

4. Блок узагальнюючої інформації. Цей блок охоплює інтегровані показники, які є ключовими для прийняття управлінських рішень щодо впровадження конкретних проєктів оновлення основних засобів на підприємстві.

Між переліченими інформаційними блоками існує взаємозв'язок, що має чітку ієрархічну структуру (рис. 3.1). Зокрема, кожен наступний блок залежить від обробки даних попередніх, за винятком блоку первинної поточної інформації, що слугує вихідною базою для всього процесу. Цей ієрархічний підхід до оброблення даних забезпечує системність і логічність у прийнятті рішень, спрямованих на вдосконалення управління основними засобами.

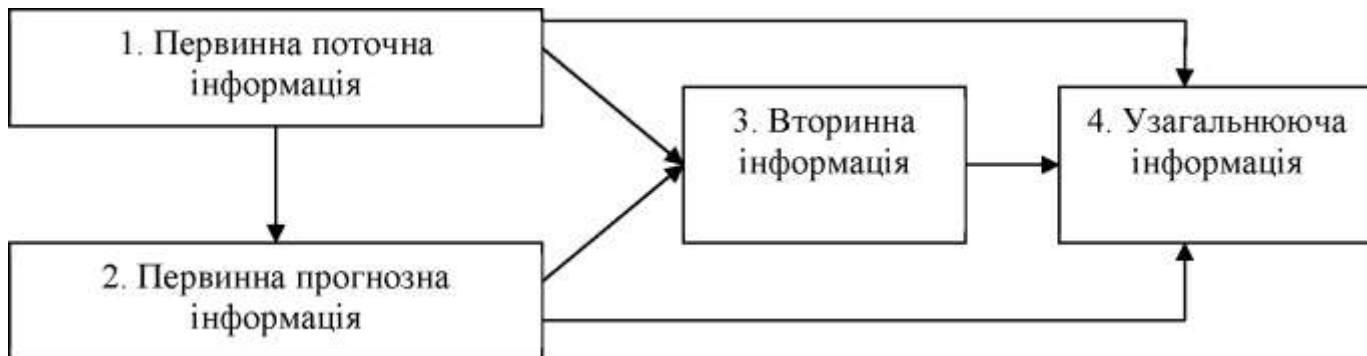

Рис. 3.1. Взаємозв'язок блоків інформаційного забезпечення процесу управління проєктами оновлення основних засобів підприємств

Таблиця 3.1 та рис. 3.1 ілюструють послідовність і взаємозалежність інформаційних блоків, необхідних для розробки оптимальних управлінських рішень в аспекті оновлення основних засобів.

Процес оцінювання ефективності та доцільності інвестування в оновлення основних засобів підприємств має базуватися на ряді ключових принципів, серед яких варто виділити кількісне оцінювання, повноцінне інформаційне забезпечення, деталізацію, варіативність, обмеження ресурсів, оптимізацію, врахування інвестиційних ризиків та інші. Дослідження свідчать, що заміна наявних основних засобів на нові є доцільною за умови, якщо надприбуток (різниця між отриманим

прибутком і добутокм інвестиційних витрат на норму прибутковості інвестицій) на одиницю продукції, виготовленої із застосуванням нових засобів, перевищує величину чистого грошового потоку на одиницю продукції, виробленої за допомогою старого обладнання. Якщо нові основні засоби дозволяють випускати продукцію вищої якості, розрахунок надприбутку повинен враховувати приріст ціни одиниці покращеної продукції у порівнянні з ціною базового рівня якості, яка виготовляється із застосуванням старих засобів.

У межах дослідження було запропоновано дві моделі ухвалення рішень про оновлення основних засобів: статичну та динамічну. Статична модель передбачає, що всі основні параметри залишаються незмінними протягом тривалого часу або використовуються усереднені значення. При цьому враховується можливість того, що обладнання, яке планується замінити, не буде повністю амортизованим.

Динамічна модель, на відміну від статичної, ставить додаткове завдання - визначення оптимального моменту для заміни засобів. Це потребує аналізу змін параметрів у часі та обчислення чистої теперішньої вартості (ЧТВ) для різних моментів початку впровадження нових основних засобів.

3.2. Шляхи покращення механізму управління основними засобами

Існує безліч методів управління основними засобами, і кожне підприємство обирає свої підходи до визначення оптимального механізму, враховуючи особливості діяльності. Для підвищення ефективності використання основних засобів на ПОСП «АГРОСВІТ» доцільно дотримуватися визначеної схеми управління, яка структурно охоплює ключові аспекти цього процесу. Деталізований механізм управління основними засобами підприємства наведено на рис. 3.2.

Етап 1: Формування основних засобів. На цьому етапі здійснюється управління процесом формування основних засобів підприємства, що включає визначення джерел їхнього надходження. Основні засоби можуть поповнюватися за

рахунок різних складових, серед яких виділяються: придбання основних засобів купівля необхідного обладнання, машин, споруд; будівництво нових об'єктів спорудження виробничих та інфраструктурних будівель; внески засновників грошові або матеріальні внески від засновників підприємства; доходи підприємства надходження, отримані від реалізації продукції чи надання послуг; прибутки від цінних паперів доходи, отримані через інвестиційну діяльність; оперативний та фінансовий лізинг оренда обладнання чи інших засобів із правом викупу; кредитні ресурси позики від банків або інших фінансових установ; капітальні вкладення та дотації фінансова підтримка з державного чи місцевого бюджету; результати приватизації, надходження від роздержавлення власності; благодійні внески безоплатна передача засобів у формі пожертвувань.

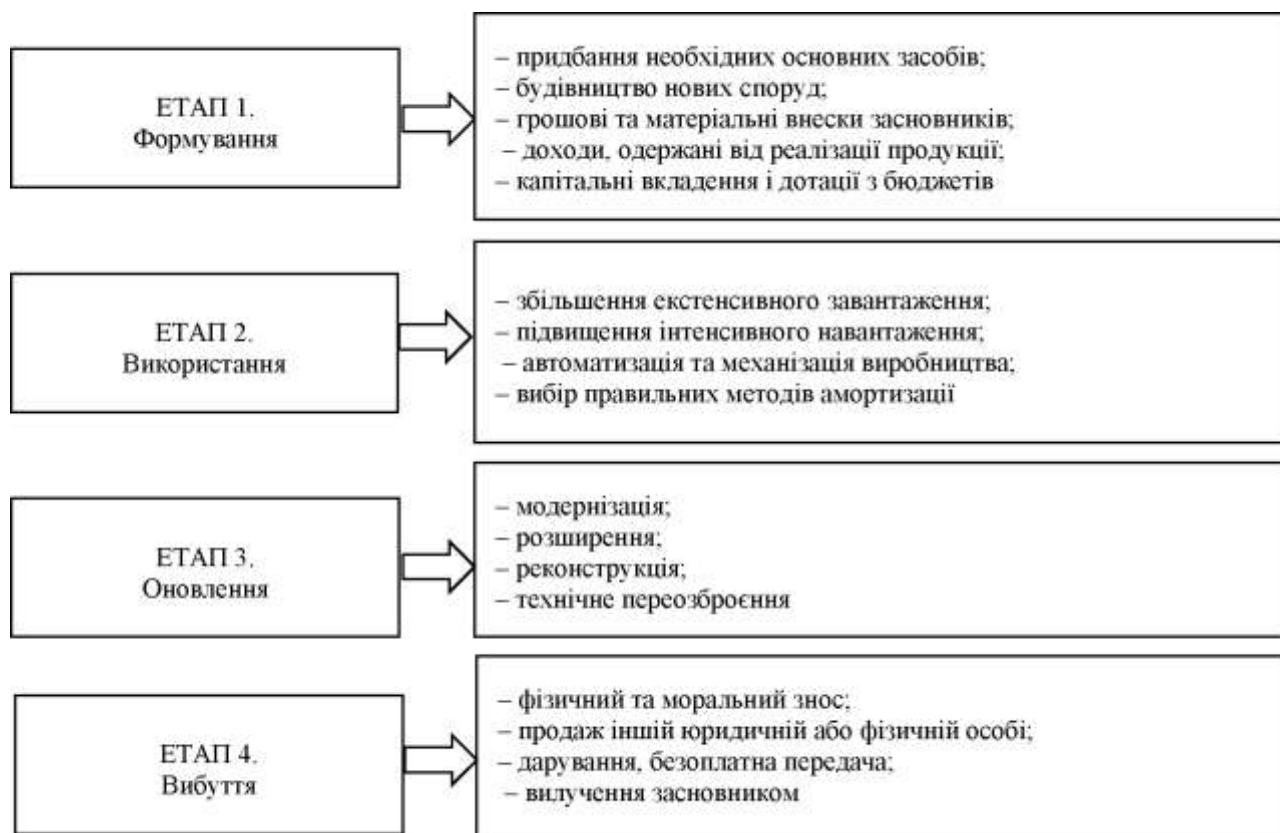

Рис. 3.2. Механізм управління основними засобами ПОСП «АГРОСВІТ»

Етап 2: Використання основних засобів. На цьому етапі управління спрямоване на забезпечення ефективного використання основних засобів, що є важливим фактором для розвитку підприємства. Результати цього процесу сприяють зростанню економічного потенціалу, підвищенню технічного рівня виробництва, покращенню якості продукції, збільшенню продуктивності праці та інших ключових показників.

Для досягнення оптимального використання основних засобів враховуються два напрями:

1. Екстенсивне завантаження основних засобів. Цей підхід передбачає максимально ефективне використання наявного календарного фонду часу, зокрема:

- Мінімізація простоїв, зменшення часу, коли обладнання залишається без роботи;
- Збільшення коефіцієнта змінності, забезпечення багатозмінної роботи виробничих засобів;
- Оптимізація структури обладнання, скорочення кількості простоюючого обладнання та прискорення його списання або продажу, якщо воно не використовується.

2. Інтенсивне навантаження основних засобів. Цей підхід спрямований на підвищення продуктивності обладнання за одиницю часу через: впровадження новітніх технологій використання високоефективних рішень для збільшення продуктивності; інтенсифікацію виробничих процесів оптимізація всіх стадій виробництва; сучасні форми організації виробництва запровадження прогресивних методів управління та організації праці; оперативне освоєння нового обладнання швидке введення в експлуатацію нових об'єктів техніки.

Автоматизація та механізація виробництва. Цей напрямок виступає ключовою складовою науково-технічного прогресу, орієнтуючись на поступове заміщення ручної праці машинною. Автоматизація охоплює: основні та допоміжні операції виробництва; роботи, пов'язані із створенням продукції або виконанням повного

циклу виробничого процесу. Комплексна механізація забезпечує базу для повної автоматизації, що дозволяє підприємству досягти нового рівня ефективності та конкурентоспроможності.

Етап 3: Процес оновлення основних засобів. Третій етап управління основними засобами полягає у забезпеченні їхнього своєчасного оновлення, що є важливим для підтримання належного технічного рівня підприємства. Оновлення дозволяє підприємству зберігати конкурентоспроможність, виконувати більший обсяг виробництва без необхідності залучення додаткових інвестицій, а також досягати таких переваг:

- Зниження собівартості продукції за рахунок скорочення витрат на амортизацію та обслуговування виробничих процесів;
- Підвищення фондоозброєності праці, що сприяє зростанню продуктивності;
- Збільшення прибутковості підприємства за рахунок оптимізації витрат;
- Розширення технологічних можливостей підприємства для відповідності сучасним технічним і технологічним стандартам;
- Економія ресурсів через застосування енергоефективного обладнання;
- Покращення умов праці працівників завдяки використанню новітніх технологій і зменшенню фізичного навантаження.

Оновлення основних засобів також дозволяє підприємству адаптуватися до нових вимог ринку, вдосконалювати виробничі процеси та досягати більш високих економічних результатів.

Етап 4: Вибуття основних засобів. Четвертий етап управління основними засобами охоплює процес їхнього вибуття з підприємства. Це відбувається, коли об'єкт перестає визнаватися активом через втрату здатності приносити економічну вигоду, як від його експлуатації, так і від можливого продажу. Вибуття може включати такі заходи:

- Списання з балансу фізично або морально застарілого обладнання;
- Продаж або передача основних засобів, що більше не використовуються;

- Утилізація об'єктів, які стали непридатними для подальшого використання.

Вибуття основних засобів дозволяє підприємству уникати додаткових витрат на обслуговування неефективного обладнання та вивільняти ресурси для модернізації та розвитку.

Шляхи оптимізації використання основних засобів в ПОСП «АГРОСВІТ» представлені на рис. 3.3. Ці заходи спрямовані на забезпечення раціонального використання наявних ресурсів, зниження витрат і підвищення продуктивності виробництва.

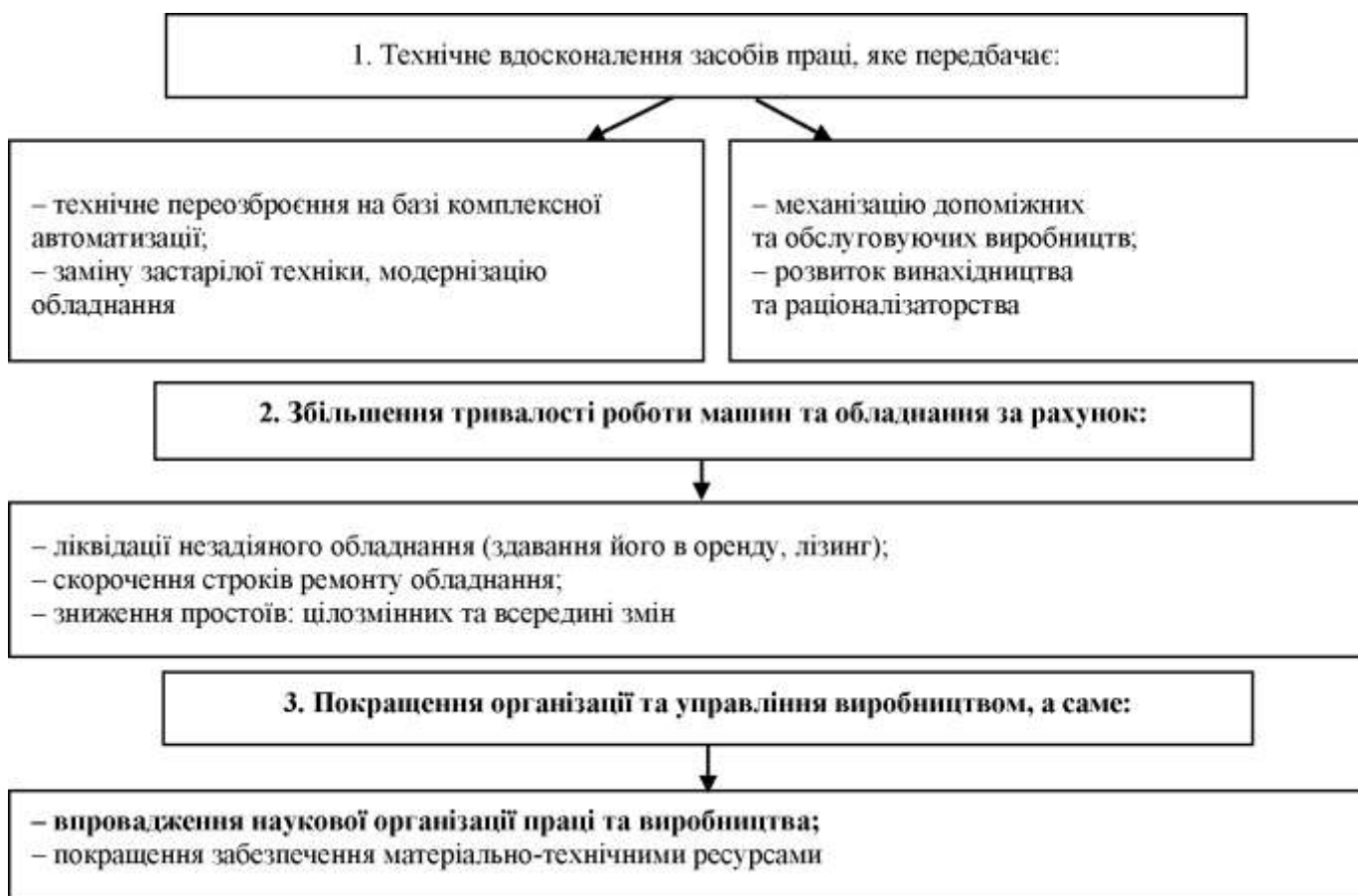

Рис. 3.3. Шляхи покращення ефективності використання основних засобів в ПОСП «АГРОСВІТ»

Для організації та структурування процесу управління активами, а також для їх оптимального використання, необхідно врахувати такі ключові аспекти:

1. Формування сукупності активів відповідно до стратегії підприємства. Активи підприємства мають формуватися з урахуванням його стратегічних цілей, економічної ситуації на ринку, регіональних особливостей і потенційних перспектив розвитку. Важливо, щоб структура активів не суперечила основним завданням і меті функціонування підприємства.

2. Відповідність активів виробничим потребам. Активи мають забезпечувати всі аспекти виробничого процесу. При цьому склад активів повинен адаптуватися до змін у номенклатурі продукції. Наприклад, якщо підприємство розширює асортимент виробів, це може вимагати придбання спеціалізованого обладнання або нових виробничих потужностей.

3. Раціональний підхід до вибору активів. Придбання активів повинно базуватися на оцінці їхньої ефективності та вигоди. Низька вартість може свідчити про низьку якість, обмежений термін служби чи високу амортизацію. З іншого боку, надто висока ціна обладнання без обґрунтованої вигоди від його використання може призвести до необґрунтованих витрат. Головним принципом є забезпечення балансу між ціною активу і очікуваними результатами його експлуатації.

4. Збалансованість складу активів з огляду на їх ліквідність. Ефективне управління активами передбачає підтримання балансу між високоліквідними (грошові кошти, короткострокові фінансові інструменти) та низьколіквідними активами (обладнання, будівлі). Це дозволяє забезпечити стабільність фінансових потоків і своєчасне виконання зобов'язань. Для цього необхідно провести детальний аналіз існуючого майна та розробити план оптимального розподілу активів.

5. Взаємозамінність активів. Активи підприємства повинні бути спроектовані з урахуванням можливості їх заміни. Наприклад, у разі поломки одного верстата, має бути наявне обладнання, яке зможе виконувати аналогічні функції, або запасні

частини для ремонту. Це дозволяє уникнути простоїв у виробничому процесі й зберегти стабільність виробництва.

Зважаючи на численні варіанти підвищення ефективності використання активів і специфічні особливості кожного підприємства, необхідно розробити індивідуальну систему управління активами. Для цього слід застосовувати методи горизонтального, вертикального і порівняльного аналізу, які допоможуть оцінити ефективність наявних ресурсів і виявити можливості для їхнього оптимального використання.

Пріоритети для ПОСП «АГРОСВІТ» у сфері управління основними засобами

Для забезпечення ефективної діяльності підприємства ключовими напрямками оптимізації є:

- Технічне переоснащення виробництва на основі автоматизації та інноваційних технологій;
- Заміна застарілого обладнання та модернізація техніки, що дозволить підвищити продуктивність;
- Впровадження наукових методів організації праці для підвищення ефективності виробничих процесів;
- Забезпечення матеріально-технічними ресурсами, необхідними для стабільного функціонування виробництва.

Ефективне використання основних засобів сприяє зростанню обсягів виробництва, поліпшенню економічної віддачі від ресурсів, а також підвищенню рентабельності продукції. Основні засоби є ключовою складовою матеріально-технічної бази підприємства. Їхнє раціональне використання напряму впливає на економічний потенціал підприємства, виробничі можливості, а також здатність успішно конкурувати на ринку.

Необхідність модернізації основних засобів та оптимізації їхнього використання є нагальною проблемою, вирішення якої дозволить запобігти втратам від неефективного управління. Це передбачає залучення висококваліфікованих

фахівців для виконання складних ремонтів, удосконалення організації праці, підвищення рівня спеціалізації виробництва, а також оновлення та модернізацію устаткування. Реалізація цих заходів дозволить забезпечити економічно вигідне використання основних засобів та покращити фінансовий стан підприємства.

Висновки до третього розділу

1. Процес визначення доцільності інвестування базується на низці принципів: якісного аналізу, належного інформаційного забезпечення, деталізації, варіативності, обмеження ресурсів, оптимізації, врахування ризиків, часового фактора та вибору оптимального критерію. Дотримання цих принципів дозволяє забезпечити системний підхід до ухвалення управлінських рішень, мінімізувати ризики та підвищити результативність інвестиційної діяльності. Одним із ключових завдань управління основними засобами є визначення оптимального моменту для їх заміни. Встановлено, що доцільність продовження експлуатації залежить від позитивного значення чистого грошового потоку (ЧГП). У випадку, коли нові засоби праці забезпечують вищу продуктивність або якість продукції, підприємство може бути вигідніше завершити експлуатацію раніше розрахованого ефективного терміну.

2. Розроблено дві моделі критеріїв ухвалення рішень щодо оновлення основних засобів: Статична модель враховує незмінність основних параметрів або використання усереднених значень за тривалий період. Її застосування дозволяє обґрунтовано застосовувати доцільність заміни засобів з урахуванням собівартості, залишкової вартості обладнання та норми амортизації. Динамічна модель забезпечує аналіз змін параметрів у часі та пошук оптимального моменту заміни на основі розрахунків чистої теперішньої вартості (ЧТВ) для різних періодів початку реалізації проекту. Ця модель дозволяє впливати на технологічні інновації та ринкові зміни.

Заміна існуючих засобів є економічно виправданою, якщо надприбуток, обчислений як різниця між прибутком і добутком інвестиційних витрат на норму прибутковості, виконує ЧГП за наявними засобами.

3. Ефективне управління процесом формування основних засобів передбачає використання різноманітних джерел їхнього поповнення, серед яких придбання, будівництво, внески засновників, доходи підприємства, лізинг, кредитні ресурси, капітальні вкладення, приватизація та благодійні внески. Такий підхід забезпечує підприємству гнучкість у формуванні матеріально-технічної бази, враховуючи стратегічні цілі та економічні можливості. Своєчасна модернізація забезпечує технічний розвиток підприємства, сприяє зниженню собівартості продукції, підвищує фондоозброєність і прибутковість, розширює технологічні можливості та дозволяє адаптуватися до ринкових змін. Застосування сучасного обладнання знижує витрати на амортизацію та обслуговування, покращує умови праці та сприяє економії ресурсів. Процес вибуття передбачає виведення з експлуатації морально чи фізично застарілих активів через їх списання, продаж або утилізацію. Це дозволяє зменшити витрати на обслуговування неефективного обладнання та вивільнити ресурси для інвестицій у нове устаткування.

4. Запропонований механізм управління основними засобами для ПОСП «АГРОСВІТ» ґрунтується на інтеграції сучасних принципів автоматизації, економічного аналізу й адаптації виробничого процесу до ринкових умов. Особливістю є поєднання екстенсивного та інтенсивного підходів до експлуатації, що дозволяє максимально ефективно використовувати наявні ресурси. Крім того, акцент зроблено на динамічному оновленні активів із врахуванням технологічних інновацій, що забезпечує стійкий розвиток підприємства.

ВИСНОВКИ

1. Основні засоби визначено як матеріальні активи тривалого використання, що забезпечують виконання операційної діяльності підприємства. Вони характеризуються довготривалістю експлуатації, збереженням фізичної форми, амортизаційними властивостями та забезпеченням економічних вигід. Формування основних засобів залежить від джерел фінансування (власних, залучених, державної підтримки), способів придбання (купівля, оренда, лізинг) та ефективної системи управління. Особливого значення набуває стратегічне планування модернізації та оновлення техніки.

2. У галузях із сезонним характером діяльності, таких як сільське господарство, використання основних засобів ускладнюється через залежність від природно-кліматичних умов. Це вимагає спеціальних підходів до організації технічного обслуговування, планування експлуатації та оновлення. Ефективне управління передбачає оптимізацію структури основних засобів, впровадження сучасних технологій, планування амортизації та залучення альтернативних джерел фінансування. Таким чином, управління основними засобами є невід'ємним елементом забезпечення стабільності та розвитку підприємства. Розробка комплексного підходу до формування та використання основних засобів, враховуючи особливості галузей і зовнішніх чинників, є ключовим завданням для забезпечення конкурентоспроможності сучасного бізнесу.

3. Приватно-орендне сільськогосподарське підприємство «АГРОСВІТ», розташоване в Лозівському районі Харківської області, є багатoproфільним аграрним господарством, яке спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур. До початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну підприємство забезпечувало стабільні врожаї, впроваджувало сучасні агротехнології та займало провідну позицію в регіоні. У період дослідження спостерігається зростання валового доходу, однак значне збільшення витрат призвело до суттєвого скорочення

чистого прибутку та рівня рентабельності. Погіршення ефективності використання основних та оборотних ресурсів свідчить про необхідність оптимізації витрат і підвищення продуктивності.

4. Вартість основних засобів зросла на 16 500 тис. грн (38,95%), що свідчить про розширення матеріально-технічної бази. Водночас зростання вартості оборотних засобів на 10 843 тис. грн (13,13%) може бути пов'язане зі зростанням цін на сировину. Покращення фондозабезпеченості сільськогосподарських угідь (+44,11%) та фондоозброєності працівників (+40,33%) свідчить про спрямованість підприємства на модернізацію. Водночас зменшення фондovіддачі (-23,73%) та уповільнення обіговості оборотних засобів (-6,32%) свідчать про зниження ефективності використання ресурсів. Значне скорочення норми прибутку (-20,21 в.п.) та рентабельності основних засобів (-62,76 в.п.) підтверджує необхідність підвищення економічної ефективності. Хоча структура основних засобів залишилася стабільною, спостерігаються зміни в питомій вазі окремих груп. Значне зростання транспортних засобів (+46,02%) та машин і обладнання (+34,60%) свідчить про спрямованість підприємства на розвиток виробничих і логістичних можливостей. Ці інвестиції позитивно впливають на виробничий потенціал, але зниження темпів оновлення будівель і споруд потребує додаткової уваги.

5. Підвищення коефіцієнтів оновлення та приросту вказує на активну політику підприємства щодо модернізації технічної бази. Зменшення коефіцієнта зносу та зростання коефіцієнта придатності свідчать про покращення технічного стану основних засобів. Зростання коефіцієнта вибуття демонструє ефективне виведення застарілих і неефективних активів з експлуатації.

6. Система управління основними засобами ПОСП «АГРОСВІТ» складається з взаємопов'язаних елементів, спрямованих на мінімізацію витрат і максимізацію ефективності їх використання. Основні інвестиції були спрямовані на модернізацію техніки та обладнання, що позитивно впливає на виробничу потужність. Однак уповільнене оновлення окремих груп активів, зокрема будівель і споруд, вказує на

необхідність більш збалансованої інвестиційної політики. Зниження рентабельності та ефективності використання ресурсів вимагає впровадження заходів з оптимізації витрат і підвищення продуктивності.

7. Застосування двох підходів - статичного для оцінки короткострокових економічних параметрів і динамічного для врахування змін у часі дозволяє підприємству адаптивно планувати заміну основних засобів. Впроваджено новий підхід до розрахунку економічної доцільності оновлення основних засобів, який враховує зміну через підвищення якості продукції. Запропоновано підхід до визначення оптимальних термінів заміни засобів з урахуванням технологічних інновацій та економічного ефекту від швидкого впровадження нових засобів праці. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню економічної ефективності діяльності ПОСП «АГРОСВІТ», забезпечить раціональне використання основних засобів та оптимізацію інвестиційних витрат.

8. Запропонований механізм управління основними засобами для ПОСП «АГРОСВІТ» ґрунтується на інтеграції сучасних принципів автоматизації, економічного аналізу й адаптації виробничого процесу до ринкових умов. Особливістю є поєднання екстенсивного та інтенсивного підходів до експлуатації, що дозволяє максимально ефективно використовувати наявні ресурси. Крім того, акцент зроблено на динамічному оновленні активів із врахуванням технологічних інновацій, що забезпечує стійкий розвиток підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бардась А.В., Бойченко М.В., Дудник А.В. Менеджмент: навчальний посібник. Нац. гірн. ун-т. Дн-ськ: Герда, 2014. 344 с.
2. Благун І.С., Настьошин С.Є. Оцінка ефективності використання лізингу як засобу оновлення основних фондів підприємства. *Бізнес Інформ*. 2022. № 9. С. 108-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2022_9_16
3. Бредіхін В.М., Янченко Н.В., Мокрицька І.Ю. Основні засоби та ефективність їх використання. *Комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки*. 2020. Т. 5. С. 90-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kgm_econ_2020_5_15
4. Варава Л.М., Афанасьєв Є.В., Маркіна І.А. Актуальні проблеми сучасного менеджменту: монографія. М-во освіти і науки України, Криворіз. нац. ун-т. Кр. Ріг: Роман Козлов, 2018. 201 с.
5. Виробничий менеджмент: підручник. ред. М.П. Бутко. Чернігів. нац. технолог. ун-т. К.: Центр учбової літератури, 2017. 422 с.
6. Вороніна А.В. Менеджмент: навч. Посібник. Дніпров. держ. техн. ун-т. Кам'янське: ДДТУ, 2019. 356 с.
7. Гайдаєнко О.М. Застосування факторного аналізу у дослідженні ефективності використання основних засобів. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 56. С. 120-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_56_19
8. Гірняк О.М., Лазановський П.П. Менеджмент: підручник. 5-те вид., перероб. і допов. Львів: Магнолія 2006, 2018. 352 с.
9. Гнатюк А.А. Новий погляд на класифікацію необоротних матеріальних активів в умовах кризи. *Modern economics*. 2021. № 25. С. 46-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2021_25_9
10. Горьовий В.П., Тимчук С.В. Менеджмент фермерських господарств. Уманський нац. ун-т садівництва. К.: Центр учбової літератури, 2014. 366 с.

- 11.Ємельянов О.Ю., Войцеховська Ю.В. Чинники та особливості формування потенціалу оновлення основних засобів підприємств. *Ефективна економіка*. 2023. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_12_13
- 12.Єпіфанова І.Ю., Ткачук Л.М., Беркатюк Ю.О. Теоретико-методичні аспекти управління основними засобами будівельних підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2022. Iss. 4. С. 94-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innsus_2022_4_13
- 13.Захарчук О.В., Навроцький Я.Ф., Вишневецька О.В. Сучасний стан та перспективи матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 79-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2021_6_10
- 14.Костюнік О.В., Чиженко В.В. Удосконалення методичних підходів до фінансового аналізу основних засобів підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. № 5(2). С. 17-20. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_5\(2\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_5(2)__5)
- 15.Колещук О.Я., Ємельянов О.Ю., Гаврась Д.Р., Базарник О.-П. Р. Використання методу капіталізації при діагностуванні технічного стану основних засобів підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2023. № 11(1). С. 107-112. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_11\(1\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_11(1)__15)
- 16.Комаревський І.В. Актуальні проблеми управління основними засобами виробничого підприємства. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. м. Дніпро, 03-04 жовтня 2024 р. Дніпро, ДДАЕУ, 2024. С. 91-92.
- 17.Кудінов В.В., Васильєва С.І., Ігнатова О.М. Аналіз процесу управління необоротними активами підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 6. С. 92-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2019_6_18

- 18.Кудренко Н.В., Бай В.О. Основні засоби підприємств переробної промисловості: економічна сутність, облік, аналіз та відображення в звітності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 10. С. 81-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2022_10_13
- 19.Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Петришин Н.Я. Менеджмент: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2012. 296 с.
- 20.Левкович О.В., Мироненко І.О. Оцінка та шляхи покращення ефективності використання необоротних активів підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 312-319. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_5_43
- 21.Мальська М.П., Білоус С.П. Менеджмент організацій: теорія та практика: навч. посіб. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. К.: SBA-Print, 2020. 190 с.
- 22.Матвійшин Є.Г., Фабрика Ю.М., Фафлей О.Я. Обґрунтування доцільності заміни основних виробничих засобів будівельної організації. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2021. № 1. С. 127-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvifnunge_2021_1_13
- 23.Мельничук Г.С., Данугян К.А. Організація процесу ефективного управління оборотними та необоротними активами підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2022. № 10. С. 37-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2022_10_7
- 24.Менеджмент: Підручник С.Ю. Бірюченко, К.О. Бужимська, І.В. Бурачек та ін.; під заг. ред. Т.П. Остапчук. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка». Житомир: Вид-во «Рута», 2021. 856 с.
- 25.Менеджмент і адміністрування: підручник для магістрів. Колектив авторів: д.е.н., проф. З.І. Галушка, д.е.н., доц. А.А. Антохов, к.е.н., доц. В.М. Запхляк; к.е.н., доц. Б.Д. Сторощук, к.е.н., доц. Ю.О. Терлецька, к.е.н., доц. Т.Р. Заволічна, к.е.н., ас. І.Я. Кузьмук Чернівці, 2021. 437 с.

26. Механізми та інструменти менеджменту діяльності сучасного підприємства: монографія за ред.: С.В. Філіппової, С.К. Харчікова. М-во освіти і науки України, Одес. нац. політехн. ун-т. К.: Центр учбової літератури, 2017. 175 с.
27. Могилова М., Єфімцева Л. Відтворення основних засобів у частині їх формування як об'єкт менеджменту підприємств багатокладної аграрної економіки України. *Empirio*. 2024. Т. 1, № 1. С. 101-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/emp_2024_1_1_14
28. Мостенська Т.Г., Ковтун О.А. Теоретичні підходи до управління основними засобами підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_1_62
29. Мулик Т.О. Аналіз основних засобів підприємства: методичні та практичні аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 46. С. 113-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2020_46_21
30. Назарчук Т.В., Косіюк О.М. Менеджмент організацій: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2018. 559 с.
31. Напрями розвитку сучасного менеджменту: проблеми та рішення: монографія за заг. ред. Л.М. Варави. Криворіз. нац. ун-т. Кр. Ріг: Чернявський Д.О., 2015. 417 с.
32. Олійник Т.Г., Онопрійчук Д.О., Пшеничний І.С. Ефективність управління основними засобами аграрних підприємств. *Modern economics*. 2024. № 43. С. 73-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2024_43_12
33. Орошан Т.А., Кухта К.О. Дослідження ефективності використання основних фондів. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 51-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2019_4_8
34. Основи менеджменту: Конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» ОПП «Менеджмент і бізнес-адміністрування». КПІ ім. Ігоря Сікорського. Укладачі: Т.В. Лазоренко, С.О. Пермінова. Електронні текстові дані. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 166 с.

- 35.Петрушка К.І., Ємельянов О.Ю., Гавриляк А.С. Оцінювання доцільності та ефективності інвестування в оновлення основних засобів підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2022. № 11. С. 83-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2022_11_13
- 36.Писаренко С.В., Кацай С.А., Васильєва Ю.А. Інноваційний розвиток як фактор підвищення ефективності основних засобів аграрних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 57. С. 83-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_57_17
- 37.Поповиченко І.В., Спі ріденова К.О., Загустіна А.Є. Основні напрями підвищення ефективності використання основних фондів в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*. 2019. № 145. С. 149-159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2019_145_14
- 38.Приймак Н.С. Управління стратегічними змінами в системі менеджменту підприємств: монографія. Нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Кр. Ріг: Чернявський Д.О., 2019. 353 с.
- 39.Рогаль Є.А. Модернізація основних засобів як пріоритетний напрямок підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 19(2). С. 84-86. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_19\(2\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_19(2)__19)
- 40.Рубцова О.С., Гусарова Л.В. Алгоритм формування втрат від руйнування об'єктів основних засобів внаслідок військової агресії рф. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія: Економічні науки. 2022. № 1. С. 29-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2022_1_6
- 41.Смирнова Н.В. Стан управління операційними необоротними активами сільськогосподарських підприємств України. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 2. С. 192-200. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27\(2\)__26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2017_27(2)__26)

42. Сучасні технології управління розвитком підприємств України: механізми, реалії, перспективи: колективна монографія Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара за заг. ред. Т. В. Гринько. Дн-ськ: Біла К.О., 2016. 504 с.
43. Сучасні трансформації організаційно-економічного механізму менеджменту та логістики суб'єктів підприємництва в системі економічної безпеки України: колективна монографія Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара; за заг. ред. Т.В. Гринько. Дніпро: Біла К.О., 2017. 487 с.
44. Теорія прийняття управлінських рішень: навч. Посібник. К. Ф. Ковальчук та ін.. Дніпро: Дріант, 2018. 227 с.
45. Теорія та практика управління суб'єктами підприємництва: кол. моногр. за заг. ред. Т.В. Гринько. Дніпро: Біла К.О., 2020. 439 с.
46. Тофанюк О.В., Ольшанський О.В., Пономарьова С.С. Фінансовий лізинг як основний інструмент інвестування оновлення основних засобів. *Часопис економічних реформ*. 2022. № 1. С. 63-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2022_1_11
47. Тюріна М.М. Механізм управління основними засобами транспортних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 4(2). С. 56-66. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4\(2\)__12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4(2)__12)
48. Управління розвитком суб'єктів підприємництва в умовах викликів XXI століття: колективна монографія Л.О. Аксьонова [та ін.] за заг. ред. Т.В. Гринько Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро: Біла К.О., 2019. 419 с.
49. Халатур С.М., Кравченко М.В., Черниш О.А. Модель управління основними засобами в системі фінансового менеджменту підприємства. *Економіка та держава*. 2021. № 11. С. 39-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2021_11_9
50. Хмурова В.В. Менеджмент підприємницької діяльності: навч. Посібник. Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. К.: Центр учбової літератури, 2013. 284 с.

- 51.Ходюк О.О. Підвищення ефективності використання основних виробничих фондів підприємства. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2020. № 8(2). С. 54-57. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_8\(2\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2020_8(2)__11)
- 52.Череп О.Г., Приходько В.А. Шляхи покращення ефективності використання основних засобів підприємства ПРаТ «Прилуцький хлібозавод». *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 2. С. 200-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_2_36
- 53.Шкільняк М.М, Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Крисько Ж.Л., Демків І.О. Менеджмент: підручник. Тернопіль: ЗУНУ, 2022 р. 258 с.
- 54.Юрій Е.О., Мостенська Т.Г. Виробничо-технологічна реструктуризація як інструмент підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, № 1. С. 220-227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2020_5_1_28
- 55.Якимова Л.П., Смольнікова К.А. Аналіз основних засобів підприємства: проблемно-прогностичний підхід. *Інноваційна економіка*. 2020. № 5-6. С. 155 -161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2020_5-6_21